ARISTOTELIS DE ANIMO LIBRI III.

Ioachimo Perionio interprete: per Nicolaum Grouchium correcti & emendati.

LVTETIAE,
Ex officina Michaelis Vaſcoſani, uia Iacobæa ad inſigne Fontis.
M. D. LII.
CVM PRIVILEGIO.

ARISTOTELIS DE ANIMO LIBER PRIMVS.

CVM *in rebus præclaris, quæq; in ho* Cap. 1. tex. 1.
nore & precio habētur, omnē ſcien-
tiam numeremus, & aliā alia ma-
iorem ac præſtantionē exiſtimemus,
uel quòd certior ſit, uel quòd in rebus
& præſtantioribus, & maiorē ad-
mirationem excitantibus uerſetur, profectò his duabus de
cauſis ſcientiam quæ de animo inſtituitur, in primis rectè
collocabimus: uidetúrque eius cognitio cum ad omnē ue- tex. 2.
ritatem, tum uel maxime ad naturæ cognitionē magnum
afferre adiumētum, quippe cum animantium quaſi fons
quidam & principium ſit. Propoſitum eſt autē nobis hoc tex. 3.
loco primum naturam eius & eſſentiā cognoſcere, deinde
ea omnia quæ in eum cōueniunt: quorū partim ſunt pro-
priæ animi affectiones, partim eo authore etiam animali-
bus conueniunt. Sed difficillimum eſt omnino aliquam de tex. 4.
de eo cognitionem perſuaſionémq; ſumere. Cum enim cō-
munis etiā multis alijs hæc ſit quæſtio, (de natura dico &
eſſentia) fortaſſe cuipiam una quædā uia & ratio eſſe ui-
deatur eorum omnium, quorum eſſentiam inſtituimus co
gnoſcere, quemadmodum etiam earū proprietatum quæ
rebus ipſis accidunt, demonſtratio. Itaque hæc quærenda
& inueſtiganda ratio eſt. Quòd ſi nō eſt una & commu- tex. 5.
nis quædam ratio quæ in quærenda rei natura cernatur,
difficilior etiam hæc exiſtit diſputatio. Erit enim explicā-

dum quis cuiuſque ſit modus. Quòd ſi perſpicuum ſit, utrũ demonſtratio, an diuiſio, an aliqua etiam alia docendi ratio ſit, tum ſane exiſtunt multæ difficultates, erroréſque in ijs exquirendis, quæ ad explicationem naturæ adhibẽtur. Alia enim aliorum principia ſunt: ut numerorum atq; pla
6 *norum. Sed primum fortaſſe neceſſario exponendum eſt, quo in rerum genere uerſetur, & quid ſit, id eſt ſit'ne aliquid & eſſentia, qualitas, quãtitas, an aliqua alia earum categoriarum, quas explicauimus?* Hoc deinde docendum *eſt, ſit'ne in ijs quæ eſſe poſſunt, an in ijs potius, quæ re ipſa ſunt.* Non enim parui refert. *Videndũ etiam eſt, utrum ex partibus conſtet, an in partes diuidi non poſsit: & utrum ſit omnis animus eiuſdem ſpeciei, nécne.* Si non unius *ſpeciei, utrum ſpecie, an genere differant.* Hoc enim tempore *qui loquũtur ac quærunt de animo, de ſolo humano quæ-*
8 *rere uidentur. Obſeruandum etiam eſt, ne lateat nos, ſit'ne eius una ratio & definitio, quemadmodum animalis, an diuerſa cuiuſque, ut equi, ut canis, ut hominis, ut dei. Animal autem cõmune aut nihil eſt, aut poſterius, itémq; ſi quid aliud commune dicatur.* Iam *uero ſi multi animi non ſunt, ſed partes: dicendũ eſt, utrum ante quærendũ ſit de toto animo, an de partibus. Difficile etiam eſt, quænam harum aliæ ab alijs differant explicare, & utrũ de parti-*
10 *bus primum, an de officijs earũm quærere debeamus, ut de intelligentia, an de ea parte animi, quæ eſt mentis & rationis particeps: & de ſenſus munere, an de parte: quæ ſenſus eſt. Similis eſt ratio cæterorum. Si munera quæ ſint primum quærendum eſt, rurſus quæret aliquis, ſit ne de ijs quæ his obijciuntur ante quærendum, ueluti utrum de re*

quæ ſub ſenſum cadit, an de ui ſentiendi: de re, qua ratione cernitur, an de ea parte animi quæ eſt mentis atque rationis. Videtur autẽ non ſolum utile eſſe quid quidque ſit cognoſcere, ad cauſarum propter quas naturis eſſentiiſq; inſunt accidentia, cognitionẽ & ſcientiã, quemadmodũ in mathematicorũ artibus quid ſit rectum, quid inflexum, aut quid linea, aut quid planũ ad perſpiciendũ quot rectis trianguli anguli pares ſint, ſed etiã cõtra ea quæ accidunt & conueniunt, ad intelligendam rei naturam magnum afferunt adiumentum. Cum enim de iis quæ rem conſequuntur, uel omnibus, uel plurimis aliquid ad opinionem explicare poſſumus, tum deniq; aliquid de rei natura & eſſentia rectiſsime poterimus dicere. Nam cum omnis probationis & demonſtrationis initium à definitione ſumendum ſit, non eſt id quidem dubiũ, quin eæ definitiones quibus ea quæ rem conſequuntur, non ſolũ cognoſci non poſſunt, ſed ne adumbrari quidem ea facile eſt, dialecticæ ſint omnes & minus plenæ. Hoc etiam dubitationem affert, animi affectiones ſint'ne communes omnes, ad totúmque pertineant, an ſit aliqua etiam ipſius animi propria. Hoc enim intelligi neceſſe eſt, etſi difficile poteſt. Quanquam autem ex plurimis animus, nec accipere ulla uel pati, nec facere uidetur ſine corpore, ut iraſci, cõfidere, appetere, & omnino ſentire: tamen intelligentia eius maxime propria uidetur. Quòd ſi hoc ipſum aut actio eſt eius partis animi in qua uiſa imprimũtur, aut ſine ea non eſt, certe ſine corpore conſtare nullo modo poteſt. Ac ſi quod eſt munus, & ſi qua eſt affectio animi propria, is ſeparari poteſt. Sin nullum eius proprium eſt, ſeparari non poteſt, ſed quem-

admodum ei quod rectum eſt, quia rectum ſit, multa accidunt & conueniũt, ueluti æneam ſphæram per punctum tangere, nõ tamẽ eam tanget cum ſeparatum erit id quod rectum eſt. Separari enim non poteſt, ſiquidem ſemper eſt corpori alicui coniunctum. Videntur etiam omnes animi perturbationes cum corpore cohærere, ut ira, ut clemẽtia, ut metus, ut miſericordia, ut audacia, præterea gaudium, amor & odiũ. Nam ſimul atque hæc inſunt, aliquid corpus patitur & accipit. Quod hinc perſpici poteſt, quia interdum à magnis & euidentibus quæ incidunt perturbationibus, nec iracundia concitamur, nec metu commouemur, nonnunquam uero à paruis iiſque obſcuris commouemur, cum corpus commouetur, & ita affectum eſt, ut cum iraſcitur. Quod hinc etiam eſt euidẽtius. Cum enim res nulla terribilis occurrit, in iis ſumus perturbationibus, in quibus is qui metu afficitur. Quod ſi ita eſt, profecto perturbationes rationes ſunt, & formæ cum materia coniunctæ. Ex quo fit, ut etiam definitiones ſint eiuſdem generis, ueluti ira motus eſt quidam talis corporis, aut partis, aut facultatis profectus ab hoc huius gratia, ob eámque cauſam phyſici eſt demum animi, aut omnis, aut eiuſmodi cognitionem propoſitam habere. Sed aliter phyſicus, aliter dialecticus quodque horũ definiet, ut ſi quæratur quid ſit ira, hic libidinem ultionis aut ſimile aliquid definiet: ille uero, feruorem ſanguinis in corde, aut caloris. Atqui eorum hic materiam explicat, ille formam atque rationem. Hæc enim forma & ratio eſt ipſius rei: quam neceſſe eſt eſſe in materia huiuſmodi, ſi ſit in rerum natura. Id quod in domo perſpici licet, cuius forma & ratio hæc erit, integumentum

gumentum quod uentorum, imbrium, & caloris impulſus incommodáque propulſet. Alius dicet eſſe lapides, & lateres, lignáque: alter in his formam quæ hac uel illa de cauſa adhibita ſit. Quis tandem horum phyſicus habendus eſt? isne qui ita in materia occupatus eſt, ut formam ignoret, an is qui ſolam formam cõſectatur, an potius qui in utroq; uerſatur? Illorum uero quiſnam eſt? uterque. An non eſt quiſquam, qui in iis rebus quæ materiæ ita conueniunt, ut non ſeparentur, aut quatenus ſeparari poſſunt occupatus ſit. Sed *phyſicus in iis omnibus uerſatur, quæ ſunt huius uel illius corporis, & huius uel illius materiei officia & conſequentia. Quæ autem non ſunt eiuſmodi, in iis alius occupatus eſt. Ac in aliquibus quidem uerſatur cum uſuuenit, artifex, ut faber, & medicus. In iis autem quæ ſeparari illa quidẽ non poſſunt, ſed quatenus non ſunt huius uel illius corporis proprietates, & ex detractione rei de materia conſtant, mathematicus cernitur. At in iis quæ ſeparatæ ſunt & quatenus ſeparatæ, detractæque ſunt, primus philoſophus.* Sed *eo reuertendum eſt, unde fluxit oratio.* Dixi*mus animi perturbationes eſſe, quæ à materie animalium quam natura dederit, abeſſe non poſsint, ſiquidem eiuſmodi ſunt, ira & metus, non quemadmodũ linea & extremitas.*

Cap. 2. 19

Neceſſe *eſt autem eos qui de animo diſputant, ſimul de iis quærendo quæ poſtea nobis certa eſſe debent, ita perſequi priorũ ſententias, ut eadem oratione comprehendamus eos omnes, qui aliquid de eo dixerunt, ut & ea quæ præclare ab eis tradita ſunt, mutuemur, & quæ ſecus, ea prætermittamus.* Diſpu*tationis autem initio ea ponemus quæ ei à natura conue-*

nire maxime uidentur. Id *quidem quod animatum eſt, ab eo quod animo caret, duabus rebus maxime diſtingui uidetur motu & ſenſu.* De animo *uero hæc potiſsimum ab iis qui ante nos fuerunt, accepimus.* Nonnulli *enim in ea ſententia ſunt, ut dicant, animum eſſe id quod primum ac maxime moueat, qui cum exiſtimarent id quod ipſum ſe non agitet, non poſſe aliud motu ciere, animum aliquid eſſe eorum quæ ita mouerent, putauerunt.* Itaque Democritus *ignem quendam & calorem eum eſſe dicit. Cum enim numerus ſit infinitus figurarum & corpuſculorum quæ diuidi non poſſunt, ea quæ rotunda ſint, ignem & animum cenſet eſſe, qualia in aere ea quæ ramenta uocantur, quæ in radiis qui per feneſtras introeunt, uidentur. quorum concurſum & diſsipationem principia ait eſſe naturarum omnium. Qua in ſententia eſt quoque* Leucippus. *Horum autem, quæ rotunda ſunt, ea animum eſſe dicunt, quòd huiuſmodi fluxus facillime per uniuerſitatem poſſunt peruadere, & mouere cætera omnia, cum ipſa etiam motu cieantur, quòd exiſtimant animũ eſſe, id quod motum animantibus afferat. Quocirca uitæ finem ac terminum eſſe reſpirationem. cum enim id quod corpora circunfundit, cogit comprimítque figuras, quæ animantibus motum ideo afferunt, quòd nec ipſæ quieſcunt unquam, extrinſecus adiumentum afferri, cum alia eiuſdem generis reſpirando introeant.* Prohibere *enim ea, ne quæ in animantibus inſint, effluant, cum id quod uim habet concretionis, ipſa cohibeant & coerceant, atque ad eum finem uiuere animantia, quoad hoc facere poſſint.* Videtur *etiam id quod à* Pythagoricis *traditur, eodem*

dem

dem pertinere. Eorum *enim nonnulli tradiderunt ani-
mum eſſe ea corpuſcula quæ in aere uideantur, quidam
id quod hæc moueat. Quæ quidem perpetuo motu cie-
ri diximus, etiam ſi ſit tranquillitas.* Eadem *eſt ſenten-
tia eorum, qui aiunt animum eſſe id quod ſeipſum mo-
uet.* Videntur *enim hi omnes exiſtimare motũ animi pro-
prium eſſe maxime, cæteríſque omnibus animũ motũ af-
ferre, ipſum autẽ à ſe moueri, propterea quòd nihil cerne-
rent quod uim mouẽdi haberet, quin ipſum quoq; moue-
retur.* Itémque Anaxagoras *animũ eſſe dicit qui moueat,* 23
& ſi quis alius dixit, à mente hanc uniuerſitatẽ moueri.
Sed *nõ omnino eadẽ eius quæ* Democriti, *ſententia eſt.* Hic
enim omnino idem animum & mentem dicit eſſe. Id *enim
uere eſſe, quod eſſe uideatur.* Itaque *præclare ab* Homero
transferri uerbum φρονεῖν *ad ſenſus, cum ait,* Hector *iacet*
ἀλλοφρονέων. Non *igitur mentem ut uim quandam ad uerũ
adhibet, ſed idem animum mentémque eſſe confirmat.* A- 24
naxagoras autem minus de his ſententiam ſuam exponit.
Multis *enim locis cauſam boni & recti mentem tradit.*
Alibi *uero mentem idem dicit eſſe quod animum.* In *om-
nibus enim animantibus eam ineſſe & magnis & par-
uis, nobilibus & ignobilibus.* Sed *perſpicuũ eſt eam men-
tem, quæ ex prudentia nominatur, non omnibus æque a-
nimantibus, imo uero ne omnibus quidem hominibus eſſe
conceſſam.* Atque *ij quidem omnes, qui rationem habue-
runt motus rerum animatarum animum id, in quo uis
eſſet maxima ad mouendum, eſſe poſuerunt.* Qui *autem
cognitionem in eo & ſenſum rerum quæ ſunt ſpectarunt,
ij animum principia dicunt. & qui plura faciunt ea ipſa*

plura principia animum eſſe dicũt. qui uero unum hoc ipſum, ut Empedocles *ex elemẽtis omnibus, eſſe autem unũquodque horum animum tradit his uerſibus:*

» T*erram nanque homines ex terra uidimus ipſi,*
» S*ic genus ex unda noſtrum cognouit & undam,*
» A*ethere diuinum ſic æthera, & ignibus ignes.*
» V*iſus amore amor eſt, triſti diſcordia lite.*

E*odémque modo* P*lato in* T*imæo animum ex elementis facit.* R*em enim ſimilẽ ſimili cognoſci, res autem cõſtare ex principiis.* S*imilia ab eo in libris quos de philoſophia ſcripſit, tradita ſunt.* I*pſum enim animal ex unius idea primiſque longitudine, latitudine, & altitudine conſtare, cæteráque eodem modo.* P*ræterea alio etiam modo hæc tradit, mentem eſſe unum, duo ſcientiam. uno enim modo ad unum referri.* L*atitudinis autem numerum opinionem, ſoliditatis uero ſenſum eſſe.* N*umeros enim ſpecies ipſas, & principia dici rerum omnium, eóſque eſſe ex principiis & elementis.* I*udicari autem res partim mente, partim ſcientia, alia opinione, alia ſenſu, hos uero numeros ſpecies eſſe rerum omnium.* Q*uoniam autem animus uidebatur eſſe, & id quod ad mouendum, & id quod ad cognoſcendum uim habet, ſic nonnulli hæc duo coniunxerunt, ut animum numerum ſeipſum mouentem eſſe dicerent.* D*iſcrepant autem de eo quæ ſint & quot principia, ſed ij maxime qui corporea faciunt, ab iis qui ea corpore uacare uolunt, minus autem ab iis qui coniungunt & ex ambobus principia ponunt.* D*iſcrepant etiam de multitudine.* A*lij enim unum, alij plura ponunt.* C*onuenientérque his animum etiam definiunt.* V*im enim mouendi habere, naturam*

ram principiorum eſſe exiſtimant non ſine cauſa. Itaque uiſum eſt nonnullis ignem eſſe. Hunc enim & ex minutiſsimis partibus conſtare, & unum ex omnibus elementis maxime uacare corpore, præterea cum moueri ipſum, tum cætera primum ciere. Democritus autẽ ſubtilius expoſuit, cur utrunque horum animo conueniret. Animum enim & mentem idem eſſe, hanc autẽ in eo eſſe, quia conſtat ex primis & iis corporibus, quæ diuidi non poſsint. In eo autem uim eſſe ad mouendum propter partium paruitatem & figurã, figurarũ autem maxime uolubilem dicit eã eſſe quæ ſit globoſa, quo in genere ſit & mens, & ignis. Anaxagoras uero uidetur ille quidem aliud animum, aliud mentem dicere, quemadmodũ etiam ſupra diximus, ſed tamen utroque pro una natura utitur, niſi quòd mentem unam ex omnibus maxime principiũ eſſe ponit. Itaque eam unam ex rebus omnibus ſimplicem eſſe dicit, omníſque concretionis expertẽ, ab eáque liberam. eidem autem principio tribuit & cognitionem & motionem, cum dicat à mente omnia moueri. Videtur etiam Thales ex iis quæ memoriæ tradita ſunt, animum quiddam quod uim habeat mouendi exiſtimare. Siquidem in lapide herculeo animum ineſſe dixit, propterea quòd ferrum ad ſe trahat & alliciat. Diogenes autem, quemadmodum etiam nonnulli alij, hunc aera putauit omnium eſſe tenuiſsimũ, & principium, ob eámque cauſam & cognoſcere animũ & mouere: quatenus principium eſt, ex eo cætera cognoſcere, quatenus minimis partibus conſtat, uim mouẽdi habere. Heraclitus etiam animum principium eſſe dicit, ſiquidem exhalationẽ, ex qua conſtent omnia. etenim eum maxime

expertem eſſe corporis, & ſemper fluere. Quod autem moueatur, eo quòd moueatur cognoſci. In motu uero eſſe & continenter labi ac fluere omnia, & ille, & plerique alij putauerunt. Idem etiam quod hi, Alcmæon de animo ſentit. Ait enim eum immortalem eſſe, propterea quòd ſimilis ſit rebus immortalibus, ídque ei conuenire, quod ſemper moueatur. moueri autem etiam diuina omnia continenter, ut lunam, ſolem, ſtellas, totúmque cælum. Eorũ uero qui paulo importuniores ſunt, nonnulli aquam etiam eum eſſe dixerunt, ut Hippon. Vidẽtur autem in hanc adducti ſententiam ratione uíque ſeminis, quod humidum ſit rerum omnium. Etenim ea ratione eos refelli, qui animum dicunt eſſe ſanguinem, quòd ſemen non ſit ſanguis, hoc autem primum animum eſſe ait. Alij autem, in iis Critias, ſanguinem eum eſſe ponunt, quòd ſenſum animi proprium maxime exiſtiment, hunc autem ſanguinis naturæ conuenire. omnia enim elementa naturæ animæ adiudicata ſunt præter terram, de qua nemo ſententiam ſuam explicauit, niſi ſi quis eam dixit ex omnibus elementis cõſtare, aut ipſa eſſe omnia. Definiunt autem omnes animum tribus rebus, motu, ſenſu, & uacuitate corporis, quorum quodque ad principia redigunt. Itaque ij qui eum cognitione definiunt, aut elementum eum faciunt, aut ex elementis, in eóque inter ſe præter unum conſentiunt. Aiunt enim rem ſimilem à ſimili cognoſci. Quoniam enim animus omnia ſcientia comprehendit, ex omnibus eum elementis conſtare faciunt. Ac ij quidem qui unam quandam cauſam eſſe dicunt, unúmque elementum, animum etiam unum eſſe ponunt, ut ignẽ, aut aera.

Qui

Qui autem plura principia ponunt,animum etiam plura eſſe confirmãt. Anaxagoras uero unus,perpeſsionis expertem mentem eſſe tradit,nullúmque habere cum cæteris cõmercium. Quæ cum ſit eiuſmodi, tamen quemadmodum notiones rerum percipiat, quáque cauſa,nec ille tradidit, nec ex ijs quæ dicta ſunt,perſpici poteſt. Qui autem repugnantiã in principijs ſtatuunt, ij ex contrarijs etiã animũ cõſtare uolunt. Qui uerò alterum contrariorum, ut calorem,uel frigus,aut aliquid aliud eiuſdẽ generis, animum etiam,eodem modo aliquid horum eſſe ponunt. Itaque no*mina conſectantur,aliíque τὸ θερμὸν,id eſt calorem eſſe dicunt,proptereáque ex eo etiam,τὸ ζῆν, id eſt uita, quaſi à ζέειν,quod eſt feruere appellata ſit,alij τὸ ψυχρὸν, id eſt frigus,quòd ex reſpiratione & refrigeratione ψυχὴ ſit uocata. Atque hæc quidẽ ſunt, quæ à prioribus de animo tradita accepimus,quibúſq; cauſis ducti illi ita hæc tradiderunt, diximus.* N*unc uidendum eſt primum de motu.* Cap.3. *profecto enim non ſolum falſum eſt eius naturam, & eſſentiam eiuſmodi eſſe,quam aiunt ij qui animum ſtatuũt id eſſe,quod ſeipſum mouet,aut mouere poteſt,ſed aliquid etiam eſt eorum, quæ fieri non poſſunt,confiteri ei motum ineſſe & conuenire. Atque illud quidem ante diximus, non neceſſe eſſe id quod moueat, ipſum etiam motu cieri.* D*uobus autem modis omnia mouẽtur,aut alieno & externo impulſu,aut proprio ac ſuo. Alieno autẽ motu cieri aliquid dicimus,quod eo ipſo mouetur,quia in eo ſit quod ipſum mouetur,ut nautæ,non enim eodẽ modo,quo nauigium,mouentur: quandoquidem hoc per ſe mouetur,illi ꝙ ſint in eo quod mouetur: id quod in partibus perſpici licet:*

propria eſt enim motio pedum ingreſſus, quæ etiam homi num eſt, quæ tum eadem nautarum non eſt. Cum igitur duobus modis aliquid moueri dicatur, nunc uideamus, an animus per ſe moueatur, eíque motus conueniat. Cum *motus quatuor genera ſint, loci mutatio, cõmutatio, imminutio, acceſsio, aut uno horum, aut pluribus, aut omnibus cieatur neceſſe eſt. Quòd ſi alieno pulſu nõ mouetur, per ſe ac natura ſua in eum motus conueniet.* Si *ita eſt, etiam locus, propterea quòd omnia motus genera quæ cõmemorata ſunt, in loco fiát. Quòd ſi animi natura & definitio eſt, ſe ipſum motu ciere, certe motu alieno, & externo minime agitatur, quemadmodum ea res quæ alba eſt, & quæ trium cubitorum.* Mouentur *enim hæ etiam res, ſed pulſu externo, quoniam corpus in quo inſunt, ipſum mouetur.* Itaque *eorum locus nullus eſt.* At *animi erit, ſi modo natura motus ſit particeps.* Præterea *ſi natura ac ui ſua mouetur, etiam ui ac neceſſario mouebitur: ſi ui, etiã natura.* Eodémque *modo de quiete iudicandum eſt. Quo enim cunque ſuapte natura aliquid mouetur, in eo etiam natura quieſcit & inſiſtit. itémque quo ui impellitur, in eo quoque ui quieſcit. Qui autem animi uiolenti ſint, & motus & ſtatus, ne ijs quidem qui fingere uelint, facile eſt ad explicandum.* Iam *uero ſi ad ſupera feratur, ignis erit: ſin infera capeſſat, terra.* Horum *enim corporum hæ ſunt motiones propriæ.* Eadem *etiam ratio eſt earũ, quæ inter illas interiectæ ſunt. Quoniámque ipſe corpus mouere uidetur, conſentaneum eſt ipſum ab eo ijs mouendi generibus cieri, quibus etiam ipſe agitetur. Quòd ſi ita eſt uere, etiam reciprocando licebit dicere, & generatim,*

&

& ſpeciatim, quocunq; motu corpus agitetur, eodem etiã animum cieri. Corpus autem loco mouetur, ita fiet, ut animus quoq; ſicuti corpus hoc ipſo motu agitetur, atq; is aut totus & uniuerſus locum ex loco mutet, aut eius partes. Quod ſi fieri poteſt, hoc etiam fieri poterit, ut ipſe cum è corpore exceſſerit, rurſus intret. Ex quo ſequetur, animãtia quæ mortua ſint, excitari ac reuiuiſcere. Motu autem eo, qui non eſt per ſe, & ab alio moueri poteſt, impelli enim ui animal poteſt. at non oportet id ab alio moueri, cuius in eſſentia eſt à ſeipſo moueri, niſi pulſu alieno, quemadmodum ne id quidem, quod per ſe bonum eſt, aut propter ſe, partim propter aliud eſt, partim alterius gratia. Animus autẽ maxime dici poteſt moueri à rebus, quæ ſub ſenſum cadunt, ſi modo moueatur. Atqui ſi ſe ipſe mouet, etiam ipſe mouebitur. Ex quo fiet, ut ſi motus omnis eſt quædam rei quæ mouetur, quia moueatur ex ſuo ſtatu, dimotio, animus à ſua natura diſceſſurus ſit, niſi externo ſe motu cieat. atqui motus huic ipſi naturæ per ſe conuenit. Nonnulli etiam ita corpus aiunt ab animo cieri, ut ipſe mouetur, ueluti Democritus, qui eadem dicit, quæ Philippus Comœdiæ præceptor. Vt enim Dædalum ait feciſſe Venerem ex ligno quæ moueretur, infuſo argento uiuo, ſic Democritus globulos indiuiduos dum mouẽtur, propterea quòd eam uim habeant, ut nunquam quieſcant, & inſiſtant, unà ſecum trahere ac mouere omnia corpora. Nos uero quæremus, nónne hoc ipſum faciat quieſcere? Quo autem pacto facturus ſit, id difficile dictu eſt, aut potius explicari nõ poteſt. Omninóque non ita uidetur animal mouere animus, ſed quodam iudicio & intelligentia.

Eodem autem modo Timæus *etiam in naturæ explicatione tradit, corpus ab animo moueri. Quoniam enim ſe ipſe mouet, hoc ipſo eum etiam corpus mouere, propterea quòd unà cum illo conuinctus colligatúſque ſit. Conſtare enim eum ex elementis, diuiſumq́ue eſſe in numeros harmoniæ participes, ut & ſenſum habeat, & inſitam cognatámq; harmoniã: & ut uniuerſum conſentaneis motionibus feratur, rectitudinem in orbem coëgit, factáq; partitione ex uno orbe duos dupliciter inter ſe cohærentes fecit, rurſus unum in ſeptem orbes diuiſit, quaſi ſint cæli motus, animi motiones.* Ac *primum quidem illud nõ recte cẽſuit, animũ magnitudinẽ eſſe.* Animũ *enim uniuerſitatis huius, eiuſmodi certe eſſe uult, qualis eſt ea quæ mens uocatur.* Non *enim quidẽ certe eiuſmodi eum ſtatuit, qualis eſt ſentiens, aut qualis appetens.* Horum *enim motus non in orbẽ torquetur, & mens una eſt & cõtinuata, ut etiam intelligẽtia, intelligentia porro mẽtis notitiæ ſunt. Hæ autẽ ordine quodam unũ ſunt, ut numerus, nõ ut magnitudo.* Itaque *ne mens quidẽ ita eſt continuata, ſed uel partiũ expers eſt, uel nõ eſt ita continuata, ut aliqua magnitudo. Quo enim pacto ſi magnitudo ſit, intelliget? utrum omnino ac per ſe tota, an quauis eius partiũ? & partiũ utrũ magnitudinis inſtar, an puncti ratione, ſi modo punctũ partem licet dicere.* Ac *ſi puncti ratione, punctorũ autem infinitus eſt numerus, profecto nũquam ullus erit cognoſcẽdi modus aut finis.* Sin *magnitudinis acceſſu, plerunque, aut ſine fine ac modo potius eadem rem intelliget.* Atqui *planum eſt fieri poſſe, ut ſemel intelligat. Quòd ſi quauis parte tangere ſatis ſit, quid in orbem incitari attinet, aut etiam omnino*

magnitudine

magnitudine conſtare? Sin neceſſe eſt totum orbem tangẽtem intelligere, quis eſt tactus partium? Quo etiam pacto, uel id quod partibus conſtat re ea quæ partibus careat, uel rem quæ partium expers ſit, ea quæ partibus conſtet, animo percipiet? Quanquam neceſſe erit mentem eſſe hunc orbem. Nam *cum mentis motus intelligentia ſit, orbis autem conuerſio, profecto ſi notio mentis ſit conuerſio, mens etiam orbis erit, cuius ſit intelligentia eiuſmodi conuerſio.* Atque *etiam perpetuo aliquid intelliget: hoc enim faciat neceſſe eſt, ſi quidem ſempiterna ſit conuerſio.* Animi *quidem notionibus, & ijs quæ in faciendo, & ijs quæ in agẽdo cõſiſtũt, certi ſunt quidam propoſiti fines.* Omnes *enim alio referuntur.* E*æ autem quæ contemplationis cognitioniſque ſunt, rationibus eodem modo definiuntur.* Ratio *porro omnis, uel definitio eſt, uel demonſtratio.* Demon*ſtrationes uero & à principio ducuntur, & habent finem ſibi quodã modo propoſitũ, uel ratiocinationẽ, uel concluſionem. Quòd ſi minus terminantur, at certe non uiciſſim ad principiũ redeunt, ſed aſſumpto ſemper medio, & extremo in rectum progrediuntur, cum rurſus ad principiũ conuerſio reuertatur. definitiones porro omnes ſuo fine cõcluſæ ſunt.* P*ræterea ſi eadem cõuerſio ſæpe eueniat, idem ſæpe intelligentia comprehẽdere oportebit. & animi perceptio propius ad quietẽ, & ſtatum quàm ad motũ accedit, quod de ratiocinatione iudicandum eſt eodem modo.* N*eque uero beatum eſt id quidẽ quod non eſt facile, ſed potius uiolentũ. Quòd ſi motus eius natura & eſſentia non eſt, contra naturã mouebitur.* A*tque etiã abſurdũ eſt, eam cum corpore cõmerciũ habere, cum eius uinculis ſolui non*

poſſit, idque præterea fugiendum eſt, ſi quidem melius eſt menti non eſſe cum corpore, quemadmodum dici ſolet, & pleriq; cenſent. Eſt *etiã cauſa incerta cæli conuerſionis.* Nã *nec animi natura & eſſentia cauſa eſt conuerſionis, ſed per aliud ita mouetur, nec corpus cauſa eſt, ſed animus illi potius.* Nec *quia hoc modo melius, dicitur.* Sic *enim oporteret deum efficere, ut animus uolueretur, propterea ꝙ ei melius ſit moueri, quàm quieſcere, & hoc modo quàm aliter moueri.* Sed *quoniam hæc quæſtio alijs locis commodius tractatur, eam hoc tempore prætermittamus.* Illud *autem alienum, & huic ſententiæ, & plurimis earũ quæ de animo ponuntur, accidit, quòd coniungũt, & collocant animum in corpore, nec quam ob cauſam exponunt, nec quemadmodum corpus affectum eſſe oporteat. quod neceſſarium uidetur eſſe.* V*triuſque enim ſocietas & cõiunctio facit, ut animus agat, corpus accipiat atq; patiatur, & hoc moueatur, ille moueat: cum mutua iſta affectio nõ temere in quibuſuis reperiatur.* At *uero hi ſolũ exponere conantur, quidnam ſit animus, de corpore autem quod illius eſt domiciliũ & receptaculũ, nihil præterea explicãt, quaſi uero fieri poſſit ex* P*ythagoricis fabulis, ut quiuis animus in id corpus, quod occurrerit, immigret, cum in ſuo quicque genere permanere uideatur.* Similiter *autem dicunt, ut ſi quis fabrorũ artem in tibias ingredi aſſeueret, ut enim ars inſtrumentis, ſic animus corpore uti debet.*

Cap. 4. A*lia etiam de animo ſententia tradita eſt, quæ pleriſq; illa quidem probabilis, nec minus quàm ulla alia earum quæ commemoratæ ſunt, uidetur, ſed quæ examinata, & reprobata etiam eſt in cõmunibus, & quæ apud uulgus fiunt,*

*ſunt,diſputationibus.*Nonnulli enim *eũ harmoniã quãdam eſſe tradunt.*Etenim *harmoniã temperationẽ compoſitionémque eſſe quandã contrariorũ, & corpus conſtare ex contrarijs.* Atqui *harmonia ratio eſt quædam eorum quæ confuſa ſunt,aut compoſitio, quorum neutrũ eſſe animus ullo modo poteſt.Præterea harmoniæ non eſt mouere, quod maxime omnes animo tribuunt.*Aptius *uero in ualetudine omninóq; in uirtutibus ad corpus pertinentibus harmonia, quàm in animo dicitur. Quod facilius etiam animaduertetur,ſi quis alicui concẽtui animi affectiones, atq; munera attribuere conetur.* Difficile *enim eſt accõmodare.* Iam *uero cum in duobus nomine harmoniæ uti ſoleamus,primũ quidem ac maxime proprie in ijs quæ motum & ſitum habẽt, aptam magnitudinũ cõpoſitionem, quãdo ita cõueniũt inter ſe, ut nihil eiuſdem generis recipiant,deinde uero eorũ quæ inter ſe confuſa permixtáque ſunt,proportionẽ. neutro certe modo conſentaneũ eſt,animũ harmoniæ nomine uocare. Nã partiũ corporis cõpoſitio facile reprehẽdi poteſt. Nã & partiũ multæ cõpoſitiones ſunt,& multis modis cõſtãt.Cuius igitur,aut quomodo exiſtimãda eſt mẽs eſſe cõpoſitio:uel pars ea in qua ſenſus eſt principiũ,uel ea in qua inſunt appetitus?Itẽq; illud abſurdum eſt, animũ eſſe rationẽ modũmq; tẽperationis.* N*eq; enim eandẽ habet rationẽ elemẽtorũ permixtio,qua caro,& qua os temperatũ eſt.Sic igitur fiet,ut multi ſint animi etiã toto corpore cõfuſi,ſi quidẽ omnia ex elemẽtorũ cõfuſione cõſtãt:& cõfuſionis ratio,cõcentus atq; animus eſſe ponitur.* Hoc *etiã ab* Empedocle, *qui unũquodq; eorũ in ratione & proportione quadã eſſe tradit, quæri poteſt,*

utrum animus ſit proportio, an potius cũ aliquid aliud ſit, ipſis mẽbris adueniat? Illud etiam, utrum amicitia cuiuſuis permixtionis cauſa ſit, an eius quæ ratione & proportione cõſtat? atque hæc ipſa utrúmne ſit ipſa ratio, an aliquid à ratione ſeiunctũ atque diuerſum? Atque hæc quidẽ huiuſmodi dubitationes habent. Quòd ſi animus diuerſus eſt à temperatione, quid tãdem ſimul cum ratione carnis, aliarúmque animalis partiũ tollitur? Præterea ſi nõ unaquæque partium animata eſt, & ſi non eſt animus compoſitionis ratio, quid eſt quod diſcedẽte animo intereat? Illud igitur perſpicuum eſt ex ijs quæ dicta ſunt, fieri non poſſe, ut animus ſit concentus, & in orbem feratur, fieri autem poteſt, ut, quemadmodũ dixi, & fortuitu, ac per aliud moueatur, & ipſe moueat: ueluti ut moueatur id in quo ipſe ineſt, idque ab animo agitetur, alio autem modo moueri loco ipſe nullo modo poteſt. Sed hoc minus alienũ uidebitur, ſi attendendo ad ea quæ ſequẽtur, in dubium reuoces, nunquid moueatur. Animũ enim dicimus dolere, lætari, cõfidere, timere, præterea iraſci, ſentire, atque intelligere, quæ omnia motus uidẽtur eſſe, ex quo aliquis putabit eũ moueri, quod non eſt neceſſe. Si enim etiã ueriſſime dolere, aut gaudere, aut intelligere motus ſunt, eorũmq; unumquodq; ſit moueri: attamẽ illud moueri nõ in animo eſt, ſed ab animo proficiſcitur, ut iraſci uel timere, eò ꝙ hoc modo cor mouetur, intelligere uero, uel idẽ eſt, uel potius aliquid aliud. Horũ autẽ partim eueniũt, tum cũ aliqua loco mouentur, partim cum cõmutãtur. Quæ autẽ ſint, quóq; modo id fiat, non eſt huius diſputationis. Animũ autem iraſci dicere, ſimile eſt, ut ſi quis eum texere, uel ædificare dicat.

Rectius

Rectius enim certe eſt non animum miſereri, aut diſcere, aut cogitare, ſed hominem animo dicere. Quod ita dictum uelim quaſi non in illo ipſe motus inſit, ſed quòd interdum ad eum uſque perueniat, interdū ab eo proficiſcatur, ueluti ſenſus ab his uel illis rebus quæ obiiciuntur, recordatio autem ab illo ad motus aut ſtatus eos, qui in ſenſuum ſedibus inhærent, proficiſcitur. Mens autē ipſa quæ ſubſtantia quædā eſt aliunde aduenire uidetur, ac non interire. Maxime enim ab eo marcore, qui in ſenectute uiget, interiret. Nunc autē id contingit, quod in ſenſuum ſedibus. Si enim ſenex talem oculum reciperet, ita acriter ut iuuenis aſpiceret. Quocirca ſenectus euenit, nō quòd animus alio modo atque prius, affectus ſit, ſed quia corpus in quo habitat, quemadmodum in ebrietatibus fit, & morbis. Atque etiam intelligēdi atque contemplandi uis marceſsit illa quidem & extinguitur dum aliquid intrinſecus interit, ipſa autem nihil patitur aut accipit. Nam cogitatio, amor, aut odium non ſunt illius affectiones, ſed eius quod illud habet, quatenus illud cōtinet. Itaque mens cum corpus interiit, nec recordatur, nec amat. Non enim hæc illius erant, ſed totius concretionis quæ interiit. Mens uero diuinius quiddam eſt, patique non poteſt. Perſpicuū igitur eſt, animum moueri non poſſe, qui ſi non mouetur omnino, profecto nec ſe ipſe quidem mouet. Omnium autē quæ commemorata ſunt, illud multo abſurdiſsimum eſt, quod quidam tradūt, animum eſſe numerum ſeipſum mouentem. Abſurda enim ſuſcipere coguntur, primum ea quæ ex motu conſequūtur, deinde quòd animum numerū eſſe ponūt. Quo enim pacto intelligi cogitariq; poteſt unio

quæ moueatur, & à quo, & quemadmodũ, cum & partibus careat, & diuerſa non ſit? Si enim eam uim habeat ut & mouere, & moueri poſsit, diuerſa ſit neceſſe eſt, præterea cum ipſi tradant, lineam quæ mota ſit planam figuram efficere, punctũ uero lineam, unionum etiã motus erunt lineæ. punctum enim unio eſt quæ ſitũ habet, animi autem numerus & alicubi iam eſt, & ſitus eſt. Præterea ſi quis ex numero numerum aut unionem detrahat, alius numerus relinquitur. Ea autem quæ ex terra gignuntur, ut pleraque animalia cum diuiſa ſunt, uiuũt, eiuſdémque ſpeciei animum habere uidẽtur. Videbitur etiam nihil intereſſe, unionésne dicamus, an parua corpuſcula. Etenim ſi ex Democriti ſphærulis puncta fiant, atque ſolum maneat quantitas, erit aliquid in quaque, quod moueat, & aliquid quod moueatur, quemadmodũ in magnitudine. Neque enim quia magnitudine differant, aut paruitate, id quod dictũ eſt accidit, ſed quia quantũ eſt. Itaq; neceſſe eſt aliquid eſſe, quod uniones mouent. Quòd ſi animus eſt in animali id quod mouet, in numero etiã erit, ex quo efficitur, non animũ eſſe id quod moueat & moueatur, ſed id modo quod moueat. Hæc autẽ unio quonammodo poteſt eſſe? Differat enim ab aliis neceſſe eſt. Puncti autem monadici.i. quod per ſe & ab omni materia ſeparatum ſpectatur, quæ tandẽ præter ſitũ poteſt eſſe diſtinctio? Si igitur diuerſæ ſunt uniones & puncta quæ in corpore inſunt, in eodẽ hæ atq; illæ uniones erunt. Locũ enim puncti corporis quæque unio animæ obtinebit. Atqui quid prohibet eſſe in eodẽ, ut duo ſic innumerabilia? Præſertim cum quorũ locus non eſt diuiduus, nec ipſa diuidua ſint. Sin puncta ea

quæ

quæ ſunt in corpore ſint numerus is qui animi eſt: aut ſi animus numerus eſt ex punctis, quæ ſunt in corpore, conſtans: cur non omnia corpora animo prædita ſunt? puncta enim eáque innumerabilia uidentur eſſe in omnibus. Iam *uero quo tandẽ modo ſeparari à corporibus poſſunt pũcta, ſiquidẽ lineæ in puncta minime diuidantur?* Sic *autẽ ſit, ut, quemadmodũ diximus, partim idem dicant quòd ij qui animum ipſum, corpus eſſe ex minutis partibus conſtans ponunt, partim ut ad eos proprie hoc abſurdũ pertineat, ita ab animo corpus moueri, ut* Democritus *dicebat.* Si *enim eſt animus in omnibus quæ ſentiant, neceſſe eſt in eodem duo eſſe corpora, ſi animus quoddã corpus. qui uero numerũ dicunt, multa puncta in uno puncto eſſe, aut certe in omni corpore eſſe animũ, niſi numerus aliquis adueniat diuerſus atque diſtinctus ab iis punctis quæ ſunt in corpore, fateri coguntur, & corpus quod ſit animal à numero moueri, quemadmodũ de* Democrito *diximus, quia ſe ipſe moueat.* Q*uid enim intereſt ſphæras paruas dicas, an magnas uniones, aut omnino uniones moueri?* V*troq; enim modo neceſſe eſt mouere animal hoc ipſo, quòd ipſæ moueantur.* Eos *igitur qui motũ atque numerum cõiungunt, & hæc, & pleraq; alia eiuſdẽ generis abſurda conſequuntur.* Non *enim ſolũ hæc animi definitio eſſe nõ poteſt, ſed etiã accidens.* Q*uod perſpicuũ erit, ſi quis ex hac definitione conetur affectiones & opera animi explicare, ut cogitationes, ſenſa, uoluptates, dolores, cæteráq; generis eiuſdẽ.* Nam *quẽadmodũ ante diximus, ne diuinare quidẽ ex iſta definitione facile ſit. Cum autẽ tria genera tradita ſint, quibus animũ definiant, aliíque eum definierint*

Cap. 5.

id eſſe,quod maxima ui mouendi ſit præditũ, quod ſe ipſe moueat, nonnulli uero corpus ex minimis partibus conſtans, aut id quo nihil magis ſit expers corporis, quæ duo quas quæſtiones repugnantiáſque contineant, fere expoſuimus. Reliquum eſt, *ut conſyderemus, quemadmodum illud dicatur eum ex elementis conſtare.* Sunt *enim in ea ſententia ob eam cauſam,ut ipſe animus & omnium naturarum ſenſum habeat,& quãque rem ſcientia comprehendat.Qua ex ſententia multa etiam abſurda ſequi neceſſe eſt.*Ponunt *enim rem ſimilem ſimili cognoſci, non aliter ac ſi animum res ipſas eſſe ponerent,cum non hæc ſola ſint, multæque aliæ res ſtare uideantur, aut potius numero infinita ſint ea, quæ ex iis conſtent.* Sint *ſane res,ex quibus quæque conſtant animo cognitæ atque ſenſu perceptæ:illius autem quod ex his concretum eſt,notitiam atque ſenſum quo tandem habebit? ut quid ſit deus,uel homo,uel caro,uel os.Quod de unoquoque aliorũ quæ concreta ſunt, ſentiendum eſt eodem modo.* Non *enim unaquæque.res quouis modo ex elementis conſtat,ſed quadam ratione atque compoſitione,quemadmodum etiam* Empe*docles de oſſe ait,*

" Sorte duas terra ex octo iuſtiſsima partes
" Aeris & lymphæ uaſtis complexibus hauſit,
" Quatuor ex igne:hinc fuit albis oſsibus ortus.

Nihil igitur eos adiuuat quòd tradunt, elementa in animo eſſe, niſi etiam rationes inſint, atque compoſitio. No*ſcet enim unumquodque ſibi ſimile, os uero uel hominem non noſcet,niſi hæc ipſa inerunt. Quod quidem in iis eſſe, quæ fieri nõ poſſunt,nihil attinet docere.* Cui *enim in dubium*

biũ ueniat, ſit'ne in animo lapis, aut homo, itémq; bonum & non bonum? Quod etiam in cæteris contingit. Præterea cũ id quod eſt, multis modis dicatur (ſignificat enim res ſingulas quæ ſunt in ſubſtantiis, & quãtitatem, & qualitatem, aut etiam aliquam aliam earum categoriarum quæ expoſitæ ſunt) utrum ex omnibus animus conſtabit, nécne? At communia elemẽta non uidentur eſſe omnium. An ex ijs tantummodo, quæ ad ſubſtãtiam pertinent? Quî igitur nouit unumquodque cæterorũ? An ipſi dicent uniuſcuiuſque generis elemẽta eſſe, principiáq; propria ex quibus animus cõſtet? Erit igitur & quantitas, & qualitas, & eſſentia: at fieri non poteſt, ut ex quantitatis elementis ſubſtantia ſit, non quantitas. Atque ij quidem, qui ex omnibus animum conſtare tradunt, & hæc & alia eiuſdem generis abſurda ſuſcipere coguntur. Abſurdum autem eſt etiam id quod aſſeuerant, rem ſimilem à ſimili nihil pati poſſe, & ſimilem rem ſimilis ſenſum habere, ſimilémque à ſimili cognoſci, cum ſenſu percipere cognoſcere atque intelligere, pati aliquid mouerique ponant. Multas quidẽ dubitationes, atque abſurda continere id quod aiũt, quemadmodum Empedocles, omnia corporeis elemẽtis cognoſci, atque re ſimili, id declarat quod modo dictum eſt. Omnia enim quæ inſunt in animantium corporibus & omnino atque abſolute naturam terræ imitantur, ut oſſa, nerui, pili, cum nullius rei ſenſum habeant, ne ſimiliũ quidem ſui habent, quod tamen neceſſe eſſet. præterea uniuſcuiuſque principij ignoratio maior quàm cognitio erit: præſertim cum, ut ponamus unamquanque rem ſcientia aliquid comprehendere, tamẽ plura ignoratura ſit: ſcilicet

aliorum generum omnia. Et Empedocles deum indoctiſſimum atque ignariſsimum cogitur concedere. Solus enim elementum unum contentionis non habebit cognitũ, cum ſit notum mortalibus omnibus. Vnumquodque enim ex omnibus conſtat. Sed cur non omnia quæ ſunt plane animum habent, cum nihil ſit in rerum natura quod non aut elementum ſit, aut ex elemento uno, pluribúſue, aut omnibus? Nam aut alicuius rei, aut aliquarum, aut omniũ notitia & ſcientia animo comprehendatur neceſſe eſt. Illud etiam quæri poteſt, quid ſit tandem, quod hæc ipſa unum efficiat, cum elementa materiæ locum obtinere uideantur. Quod enim aliquid continet, in eo principatum eſſe conſtat oportere. Animo autem aliquid melius eſſe, eíque præeſſe non poteſt: mente uero etiam minus poteſt. Ratio enim hanc uult antiquiorem eſſe, imperaréque natura, cum iſti elementa omnium quæ ſunt in rerũ natura, prima & antiquiſsima eſſe ponant. Sed omnes & ij qui animum ex elementis eſſe tradunt, propterea quòd ipſe res omnes ſcientia comprehendat ſenſúque percipiat, & ij qui eum dicũt eſſe id quod maxima mouendi ui ſit præditum, nõ de omni animo loquuntur. Neque enim omnia quæ ſenſum habent, mouentur, quippe cum quædam animalia eſſe conſtet, quæ in loco permaneant. Atqui animus hoc uno mouendi genere animalia mouere uidetur. Quod etiam de ijs iudicandum eſt, qui mentem & partem eam in qua ſenſus eſt ſedes, ex elementis fabricantur. Conſtat enim & ea quæ ex terra eduntur uiuere, cum nec loco mouere ſe poſſint, nec ſenſum habeant, & multa eſſe animalia quæ ratione non ſint prædita. Quòd ſi quis hæc ipſa concedere uelit, ponátque

que mentem quandam eſſe animi partem, itémque illud in quo eſt principium ſentiendi, is ne tum quidem omnino de toto animi genere, nec de omni, aut uno animo diſputabit. Quod etiam Orpheo in uerſibus uſuuenit. Ait enim animum ex uniuerſitate introiiſſe per reſpirationem, cum im pulſu uentorum moueretur. Hoc autē iis rebus quæ ex terra oriuntur, conuenire non poteſt, nec quibuſdam animantibus, ſiquidem non omnia reſpirant. Ii uero qui in ea ſententia fuerunt, hoc ignorarunt, ſi animum oporteat ex elementis conſtare, nō oportere ex omnibus. Altera enim repugnantiæ pars ſola per ſe poteſt & ſe ipſa, & contrariū internoſcere. Etenim ex eo quod rectū eſt & ipſum, & id quod inflexum cognoſcimus. Iudex enim utriuſque eſt ipſa regula. Quod autem inflexum eſt, nec ſui nec recti eſt interpres. Nonnulli etiam in uniuerſo eum confuſum eſſe tradunt. Hinc fortaſſe Thales omnia deorum plena eſſe exiſtimauit. Quod quibuſdam quæſtionibus inuolutum eſt. Cur enim animus, ſi in aere ſit & in igne, non faciat animalia, in miſtis autem facit? cum præſertim in his præſtantior eſſe uideatur. Nam hoc etiam quæri poteſt, quāobrem animus is qui eſt in aere, eo ſit melior, & magis æternus, qui eſt in animantibus. Vtrinque autem & error incidit & quiddam abſurdum. Nam & aſſerere animal eſſe ignem aut aera, magnus eſt error, & negare animalia eſſe cum inſit animus, abſurdum. Animum autem in his ineſſe exiſtimaſſe uidentur, propterea quòd totum & eius partes eiuſdem ſint ſpeciei. Sic fiet, ut animum & partes eiuſdem ſpeciei cogantur dicere, ſi animalia animata eo fiant, quòd aliqua aeris continētis pars

*in animantibus recipiatur.*Si *uero aer circunfuſus & diſ ſipatus ſui ſimilis ſit, & animus diſsimilis, certe aliquid e- ius inerit, & aliquid non inerit.*Eum *igitur neceſſe eſt uel ſui ſimilem eſſe, aut non ineſſe in quauis parte uniuerſita- tis.*Quare *ex ijs quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, animum non eo ipſo notitias rerum comprehēdere, quòd ex elemen tis conſtet, nec uerum eſſe, eum moueri.* Quoniam *autem cognitio animi propria eſt, & ſenſa & opinio, ac præter- ea appetitus, & deliberationes, omninóque cupiditates eū attingunt, ab animóque hoc habeant animantia, ut loco moueantur, ac prætèrea ut augeſcant, & ad ſuum quod- que magnitudinis moliſque ſtatū perueniant, ac ſeneſcant, quærat aliquis, utrum toti animo unumquodque horum conueniat, totóque animo intelligamus & ſentiamus, cæ- teráque omnia & faciamus & patiamur ipſi, an partes alias alia attingant.* Et *uita ipſa utrum in aliquo horum inſit, an in pluribus, an etiam in omnibus.* Nonnulli *qui- dem eum in partes diuidunt, eúmque alia intelligere, alia appetere dicunt.*Quid *tandem eſt quod animū contineat, ſi ex partibus conſtet?*Non *enim quidem certe corpus.* Vi- *detur enim contra potius corpus ab animo contineri.*Ita- *que cum ex corpore exijt, corpus extinguitur, carièque con ſumitur.*Si *igitur aliquid aliud unū ipſum efficit, id pro- fecto animus erit maxime.*In *quo quærendum etiam erit, ſit'ne illud unum ac ſimplex, an multis partibus conſtet?*Si *enim unum eſt ac ſimplex, cur non etiam animus ſtatim erit?*Sin *partibus conſtet, rurſus quærendum erit, quid nā illud contineat? eadémque ratione ſine ullo modo ac fine quæretur.*Illud *etiam quæri poterit, de eius partibus, quā*

tandem

tandem uim unaquæque habeat in corpore. Si enim totus animus totum corpus cõtinet, decet etiam ab unaquaque parte aliquid corporis contineri. Quod uidetur in ijs eſſe, quæ fieri non poſſunt. Quam enim partem, quóue modo mens contineat, difficile eſt etiam fingere. Quin etiam conſtat ea quæ ex terra gignuntur, cum diuiſa ſunt uiuere, quædámque animalia ex ijs quæ inſecta uocantur, quòd in eis animus eiuſdem ſpeciei inſit, & ſi non idem numero. Itaque utraque pars ſenſum habet, locóque ad quoddam tempus mouetur. Nec abſurdum eſt, ſi in eo non perſeuerent, propterea quòd inſtrumenta non habẽt, ut naturam ſuam conſeruent atque tueantur. Sed tamen in utraque parte omnes animi partes inſunt, quæ & inter ſe eiuſdem ſpeciei ſunt, & eiuſdem cuius totus: inter ſe quidem, quòd non ſint aliæ ab aliis ſeparabiles, eiuſdem cuius totus animus, quòd diuiſus ſit. Atque etiam principium id quod in ijs, quæ terra ex ſe fundit reperitur, animus quidam uidetur eſſe, quandoquidem hoc unum commune habent & animantia, & ea quæ ex terra oriuntur, atque hoc quidem à ſentiendi fonte ac principio ſeparatur, ſed ſine eo nihil ſenſum habet.

LIBRI PRIMI FINIS.

ARISTOTELIS DE ANIMO LIBER SECVNDVS.

Cap. I. *ATque ea quidem quæ à priſcis de animo tradita ſunt, hactenus. Nunc quaſi ab initio reuertamur, ut exponamus quid animus ſit, quæq́ue eius ſit latiſsime patens definitio. Eſt quidem unum certum, rerum quæ ſunt, genus, eſſentia, cuius pars quædam ut materia eſt, id quod per ſe rei cuiuſdam ſingulæ naturam non habet: altera forma & ſpecies, ex qua iam res ſingulæ dicuntur: tertia id quod ex his conſtat. Eſt autem materia poteſtas, ſpecies actus & perfectio, iſque duobus modis dicitur, quorũ unus ſcientiæ & habitus locum tenet, alter cognitionis & contemplationis. Eſſentiæ autem & naturæ uidentur eſſe corpora maxime, eáque naturalia. Hæc enim cæterorum ſunt principia. Eorum autem quæ naturalia ſunt partim uitã habent, partim non habent. Vitam autem dicimus & alimentum, quod per ſe capitur, & acceſsionem & deceſsionem. Ita omne corpus à natura ortum & originem ducens, quod uitæ eſt particeps, eſſentia eſt, ut compoſitũ quippiam. Quoniam autem corpus eiuſmodi eſt, uitæ enim eſt particeps, certe corpus animus non eſt, præſertim cum non ſit corpus in ijs, quæ de re ſubiecta & propoſita dicantur, ſed potius ſubeſt, ut materia. Animus igitur natura & eſſentia ſit neceſſe eſt, quaſi ſpecies ac forma corporis naturalis, quod in ſe uitæ facultatem contineat. Quoniam autem*

tem

tem huiuſmodi eſſentia perfectio eſt, ſit ut huius uel illius corporis ſit perfectio. Quæ cum duobus modis dicatur, & ut ſcientia, & ut conſyderatio, certe animus eſt ut habitus & ſcientia. Cũ enim animus in corpore ineſt, ſomnus & uigiliæ uigent, quorum uigilia conſyderationi, ſomnus habitui, cuius nullus eſt uſus, & qui ad opus non redigitur, ſimilitudine reſpondet. Et ſcientiæ quidem in eodem homine origo eſt antiquior. Ita animus eſt prima corporis naturalis, quod uitæ eſt particeps, perfectio. Corpus autem eiuſmodi eſt, cuius partes ſunt, ueluti inſtrumenta ad exequenda munera uitæ. partes autem eorum etiam quæ gignuntur è terra, inſtrumenta ſunt quædam, quanuis ſimplicia maxime ſint, ut ſolium, inuolucri fructus eſt operculũ, ipſum autẽ inuolucrũ fructum obducit, fibræ autem & radices oris locum obtinent. Vtrunque enim alimentum ad ſe trahit. Quòd ſi quid in omni animo quod ſit commune dicendum eſt, erit prima corporis naturalis, quod inſtrumenti uim habeat, perfectio & abſolutio. Itaque non eſt illud exquirendum, ſint'ne unum animus & corpus, quẽadmodum ne illud quidem, ſint'ne unum cera & figura in ea facta, nec uno nomine an uniuſcuiuſq; materia, & id cuius materia eſt. Vnum enim & id quod eſt, quoniã multis modis dicuntur, quod proprie dicitur, perfectio eſt. Atque de toto quidem animi genere, quid ſit, dictum eſt. Eſt enim eſſentia, ut forma & ratio ipſius rei. Hoc autem eſt, quod intelligitur cum docetur oratione quid ſit eſſe tale quoddã corpus. ut ſi quod inſtrumentũ corpus eſſet naturale, ueluti ſecuris. Hoc enim quod contineretur oratione docẽte quid ſit ſecuris, natura eius & animus eſſet, quippe

cum hac ſeiūcta & ſeparata, non iam ſecuris eſſet, niſi nomine tenus, cū nunc reuera ſecuris ſit. Non enim *talis corporis natura & ſpecies animus eſt, ſed naturalis huiuſmodi, quod in ſe motus atque ſtatus principium habeat. Atque etiam in partibus & mēbris quod dixi, perſpici licet. Si enim oculus eſſet animal, eius profecto animus aſpectus eſſet, quandoquidem hæc eius eſſentia & natura eſt ex definitione. Oculus autem materia eſt aſpectus, quo detracto non eſt oculus, niſi forte eiuſdem nominis, ueluti lapideus, & pictus. Sumendum eſt autem id quod ad partem accōmodatur, in toto corpore, quod uitæ ſit particeps. Quam enim rationem pars ad partem habet, eandem habet totus ſenſus ad totum corpus ſenſus particeps, quatenus eiuſmodi eſt.* Nō *eſt autem corpus ex quo animus exceſſerit, illud quòd uitæ facultatem habere dicebamus, ſed id quod eo ſit præditum.* Semen *autem & fructus ea ſunt quæ non habent re ipſa, ſed aliquando habere poſſunt.* Vt *igitur ſectio ſerræ & intuitus, ſic uigilia uſus & actio eſt.* Et *animus quidem quaſi aſpectus & inſtrumēti uis habetur, corpus autem id quod functiones & munera exequi poteſt.* Sed *quemadmodum hic pupilla & aſpectus eſt oculus, ita illic animus & corpus animal.* Ac *illud quidem non eſt dubiū, quin animus non ſit à corpore ſeparabilis, aut aliquæ eius partes, ſi ex partibus conſtet.* Quarundā *enim ipſius partium perfectio eſt.* Nihil *autem prohibet eſſe aliquas ſeparabiles, propterea quòd nullius certi corporis actus perfectionéſque ſunt.* Sed *illud perſpicuum nō eſt, ſit'ne animus ita corporis perfectio, ut nauta nauigij.* Ac *pingui quidem minerua hoc modo quid ſit animus explicatū deſcriptúmque ſit.*

que ſit. Quoniam autem rebus dubijs illis quidem, ſed magis nobis manifeſtis quæque res natura & ratione notior aperitur, & illuſtratur, rurſus de eo diſſerere conandũ eſt hoc modo. Neque enim ſolum rem eſſe declarare debet definitio, quemadmodum plurimæ definitiones explicant, ſed cauſam etiã exponat neceſſe eſt. Nunc quidẽ quaſi conclusiones definitiones ſunt, ueluti quid ſit τετραγωνισμὸς: id eſt quadrati inuentio, ſi quæratur, ac reſpondeatur, figura eſſe rectis angulis, paribúſq; lateribus, ei quæ altera ex parte longior eſt, par & æqualis, ea quidẽ, concluſionis tantum definitio eſt. Ea autẽ quæ explicat quadrationẽ eſſe mediæ lineæ inuentionẽ, rei cauſam exponit. Nos igitur ita de re diſſerẽdi initiũ capiamus, ut dicamus, inanimũ ab animato uita diſtingui. Cúmque multis modis uita dicatur, id ui uere dicimus, in quo aliquid horũ modo reperitur, ut mẽs, ſenſus, motus, ſtatúſque in loco, præterea motus is qui in alendo eſt, deceſſio & acceſſio. Itaque ea omnia quæ gignũtur è terra uiuunt, quandoquidẽ conſtat in eis uim eſſe ac principium eiuſmodi, quo acceſſionem deceſſionemque capiunt in loca cõtraria. Neque enim ſurſum tantum uerſus augeſcũt, non etiã deorſum, ſed peræque utraque ex parte & undique, quæ ſane aluntur ac uiuũt uſque ad finem, dum alimentũ capere poſſint. Atque hoc quidẽ ab aliis ſeiungi ſepararíque poteſt, cætera ab hoc duntaxat in mortalibus nõ poteſt. Quod facile animaduerti licet, in iis quæ oriuntur è terra, in quibus alia uis animi nulla reperitur. Ac uita quidẽ propter hoc principium in ijs omnibus quæ uiuunt ineſt, animal autẽ ex ſenſu primum dicitur, præſertim cũ ea quæ non mouẽtur loco, dũmodo ſenſum habeãt, Cap. 2.

animalia uocemus, nec ea ſolum uiuere dicamus. Senſuum autem tactus primus in omnibus uiget, & quemadmodũ uis alendi à tactu cæteriſque ſenſibus ſeparari poteſt: ſic tactus à cæteris ſenſibus. Alendi autem uim eam partem animi uocamus, qua etiam participant ea quæ gignuntur è terra. Omnes uero animantes ſenſus tangendi participes ſunt. quorum utrunque cur euenerit, poſt diſſeremus. Nũc hoc tantum dicatur, animum principium eſſe horum omnium, hiſque definiri, ui alendi, ſentiendi, ratiocinandi, atque motu. Quòd ſi quæratur, utrum unumquodque horũ ſit animus, an pars animi, & ſi pars, an ita pars, ut cogitatione ac ratione ſolum, aut etiam loco ſecerni poßit, de nonnullis quidem non eſt difficile reſpondere, de aliis quæſtio eſt. Vt enim animaduerti licet eorũ quæ terra ex ſe gignit, nonnulla cum auulſa ſunt aliáque ab aliis ſeparata uiuere, quaſi in eis ſit animus, reipſa unus in quoque cum plures eſſe poßint: ſic in aliis animi diſtinctionibus uſuuenire cernimus in iis beſtiolis quæ inciſuris quibuſdam conſtant, cum in partes diuiduntur. Etenim ſenſu unaquæque pars utitur, & loco mouetur. Si uero ſenſum habet, uiſionem etiam & cupiditatem, quãdoquidem ubi ſenſus eſt, eum dolor & uoluptas conſequuntur. Quæ ubicunque ſunt, neceſſario etiam appetitus. Sed de mente uique contemplandi, nondum hoc conſtat, animíque genus aliud uidetur eſſe, idque unum ſeparari poteſt, quemadmodum id quod ſempiternum eſt ab eo quod interit. Ex quibus intelligitur, cæteras animi partes non eſſe ſeparabiles, quemadmodũ nonnulli ſentiunt. Ratione autem & natura ſua nõ eſt dubium, quin ſint diuerſæ, quandoquidẽ aliã habet naturam

turam & eſſentiam uis ſentiendi, aliam opinandi, quemadmodum aliud eſt ſenſu percipere, aliud opinari, quod itẽ in aliјs quæ dicta ſunt, contingit. Atque etiam in nonnullis animãtibus hæc inſunt omnia, in quibuſdam nonnulla, in aliis unum modo reperitur, id quod animalium genera diſtinxit: cuius cauſa quæ ſit, poſt conſyderandum erit. Quod itẽ contingit in ſenſibus. In aliis enim omnes inſunt, in quibuſdam aliqui, in nonnullis unus tactus, qui eſt maxime neceſſarius. Duobus quidem modis id quo uiuimus & ſentimus dicitur, quemadmodum duplex eſt id quo ſcire dicimur, quorum unum ſciẽtiam uocamus, animum alterum, utroque enim horum ſcire dicimur. Eadémque eſt ratio eius quo ualemus, quorum unum ualetudo dicitur, alterum pars eſt quædam corporis, uel etiam totum. Horum porro ſcientia & ualetudo, forma & ſpecies quædam eſt ac ratio, & uis eorum quæ recipiunt, illa eius partis in qua ſcientia imprimitur, hæc illius in qua ſedes eſt ualetudinis. In eo enim quod accipit, ac bene affectum eſt, uis eorũ quæ aliquid efficere poſſunt, ineſſe uidetur. Quòd ſi animus id eſt quo primum & uiuimus, & ſentimus, & ratiocinamur: profecto ut forma quadã & ſpecies ſit neceſſe eſt, non ut materia, ídque quod ſubeſt. Cum enim tria naturarum genera ſint, quemadmodum diximus, quorum unum forma eſt ac ſpecies, alterum materia, tertium quod ex his duobus iunctum eſt: eorum materia uis eſt ac poteſtas, ſpecies actus & perfectio. Quoniámq; id quod ex utroque conſtat, animatum eſt, non eſt corpus animi perfectio, ſed animus certi cuiuſdam corporis. Ob eámque cauſã recte ſentiunt ij quibus animus nec ſine corpore eſſe, nec

aliquod corpus uidetur. Neque enim ipſe corpus eſt ſed aliquid corporis, ob eámque cauſam, in corpore ineſt, atque ita affecto corpore, ac non quemadmodum ſuperiores, qui eum ad corpus accommodabant, cum nec quodnam id eſſet, nec quale explicaſſent, quanquam non uideatur ita temere quoduis in quouis recipi. Sic autẽ ut dicimus omnia rationi conſonant. Vniuſcuiuſque enim perfectio, in eo quod uim habet, & in accommodatá naturæ materia ſolet exiſtere. Illud ergo ex his perſpicuum eſt, animum perfectionem quandam eſſe atque rationem eius, quod tale

Cap. 3. *eſſe poßit.* Facultates autem animi quæ expoſitæ ſunt, in nonnullis uniuerſæ, ut diximus, inſunt, in aliis aliquæ, in quibuſdã una tantummodo. Facultates uero diximus uim alendi, ſentiendi, appetendi, mouendi loco, ac ratiocinãdi, quarum alendi uis in ijs ſola reperitur, quæ terra gignit in aliis & hæc, & ſentiendi. Si uero ſentiendi uis, & appetendi. Appetitus enim nomine continetur cupiditas, ira, & uoluntas. In omnibus autem animantibus, ex ſenſibus tactus unus ineſt. Cui uero ſenſus ineſt, ei etiam uoluptas & dolor, idque quod uoluptatem affert & quod dolorẽ, quæ omnia quibus conueniunt, in ea etiam cupiditas cadit. Hæc enim quædam eſt eius quod uoluptatem parit, appetitio. Præterea cibi ac paſtus ſenſum habent, quoniam tactus cibi ſenſus eſt. Rebus enim aridis, humidis, calidis ac frigidis animalia omnia ueſcuntur, quarum ſenſus eſt tactus, cæterarum non eſt, niſi improprie. Nihil enim paſtum ſonus adiuuat, nec color aut odor. Nam ſapor aliquid eſt eorum quæ ſub tactum cadunt. Sunt autem fames & ſitis appetitus, quorũ fames quidem appetitus eſt rerum calorem

rem & ſiccitatem, ſitis uero humorem & frigus efficientium, quorum omnium ſapor eſt quaſi condimentum. Sed de his poſtea planius diſſerendum erit. Nunc hoc tantum dicatur, quæ animalia tactum habeant, in ijs etiam appetitum reperiri. Quod de uiſione incertum eſt, idque poſt cõſyderabimus. In quibuſdam præterea ineſt uis ea, qua mouemur loco. In alijs etiam pars animi quæ eſt rationis ac conſilij atque mens ipſa, ut in hominibus ineſt: & ſi quid aliud eſt eiuſdẽ generis, aut etiam diuinius ac dignius. Atque hoc quidem perſpicuum eſt, eadem ratione animi atque figuræ unam eſſe definitionem, propterea quòd nec illic figura aliam præter triangulũ & cæteras quæ ſequuntur, complectitur, nec hic ullum animus præter eos qui commemorati ſunt. Et quemadmodũ in figuris cõmunis quædam eſt definitio, quæ omnibus quidem accommodabitur, ſed nullius erit propria, ſic in animis cõtingit, de quibus diximus. Itaque ridiculum eſt profectò & in his & in aliis communem modo definitionem quærere, quæ nullius ſit naturæ propria, nec ſane in propria quadã eáque infima ſpecie quærendum eſt, hac tali prætermiſſa definitione. Eadẽ autem ratio eſt & eorum quæ in figuris, & eorum quæ in animo uerſantur. Semper enim in eo quod deinceps ſequitur ſuperioris uis intelligitur, & in figuris, & in rebus quæ animo ſunt præditæ. Veluti in quadrato triangulũ, & in parte animi quæ eſt ſenſus, ea quæ alimenti, intelligitur. Quocirca in quoque quærendũ eſt, quis cuiuſque animus ſit, ueluti quis ſtirpiũ, & quis hominis, aut beſtiæ. Cur autem eã inter ſe rationẽ habeãt ea, quæ ordine quodã alia ex alijs ſequuntur, uidendũ eſt. Sine enim ea parte animi,

quæ ad alendũ pertinet, eá quæ eſt ſenſus, eſſe nullo modo poteſt, cum ea quæ alendo munus ſuũ exequitur, in ijs quæ ex terra oriũtur, ab ea quæ ſenſus eſt particeps, ſeparetur. Rurſus ſine tangendi ſenſu nullus alius extare poteſt, cum tactus ſine aliis adſit. Pleraque enim animalia nec aſpectum habent, nec auditum, nec plane ſenſum ullum odoris. Eorũ etiam quæ ſenſum habent, in aliis uis mouendi loco ineſt, in aliis non ineſt, poſtrema uero atque in pauciſſimis pars conſilij atque rationis particeps ineſt. Ex mortalibus enim quibus tributũ eſt cõſiliũ, ijs etiã cætera tributa ſunt omnia. Quibus uero quodque illorum datum eſt, nõ in ijs omnibus conſilium reperitur, ſed aliis ne uis ea quidem in qua uiſa imprimuntur, data eſt, alia hanc unam uiuendi ducem habent. De mente autẽ ea cuius omne opus in contemplando eſt diſſerere, non eſt huius diſputationis. Perſpicuum eſt igitur, definitionem quæ cuique horum ſtatuetur, animi quoque aptiſſimã futuram.

Cap. 4. Si quis autem de his recte diſputaturus eſt, eum neceſſe eſt, quid quodque horũ ſit, ſumere, quod ei in ijs quæ cohærent faciendum erit eodẽ modo. Quòd ſi uis & natura cuiuſque eorum exponenda eſt, ut quid ſit ea pars, quæ eſt mentis atq; rationis, aut ea quæ ſenſus eſt particeps, aut ea denique quæ ad alendum pertinet: primũ dicendum erit, quid ſit mente aliquid comprehendere, quid ſenſu percipere. priores enim ſunt ratione facultatibus functiones atque actiones. Quòd ſi ita eſt, hiſque antecedere debet rerum obiectarũ cognitio, ob eandem cauſam prius illa explicãda erunt, quo in genere ſunt cibus, & res quæ ſenſum ac mẽtem mouerit. Ita primo de alimento & procreatione dicendum erit, quandoquidem animus

animus alendi ui præditus & cæteris conuenit, & prima eſt, & latiſſime patens uis animi, quæ facit ut uiuant cætera, cuius munera & officia ſunt, procreare, & cibũ capere. Omnium enim officiorum ac munerum in ijs quæ uiuunt, dum modo ſuis partibus abſoluta ſint, non imminuta, aut originem fortuitam non habeant, nullum naturæ aptius aut accommodatius eſt, quàm ſui ſimile facere, ut animal animal, ſtirps ſtirpẽ, ut æternitatẽ diuinitatémque quàm proxime poſſint, imitẽtur. Omnia enim illius cupiditate ducuntur, eóque omnes ſuas actiones referunt ea omnia, quæ natura duce quippiam faciunt. Id *autem cuius cauſa aliquid ſit, eſt duplex, unum eſt quo actiones referũtur, alterũ id cui procurantur ea quæ ad illũ finem pertinent. Quoniam igitur perpetuitate æternitatem, ac diuinitatem conſequi & attingere non poſſunt, propterea quòd nihil eorũ quæ interitura ſunt, idẽ unúmque numero permanere poteſt, qua ex parte eo peruenire licet, eatenus quodque eius ſit particeps, alia magis alia minus, & permanet non idem, ſed quaſi idem, nõ unum numero, ſed unius ſpeciei ac generis eiuſdem. Eſt autẽ animus eius corporis quod uiuit, cauſa & principium. Quæ quanquam multis modis dicuntur, tamen animus cauſa eſt tribus ijs modis, qui inter ſe diſtincti ſunt.* Nam *& id animus eſt unde motus ducitur, & id cuius cauſa aliquid ſit, & ut natura & eſſentia, animatorum corporum cauſa eſt.* Non *eſt id quidem dubium, quin ut eſſentia.* Cauſa *enim cur ſint omnia, eſſentia eſt.* Iis *autem quæ uiuunt, uiuere eſt eſſe cuius cauſa eſt, & principium animus.* Atque *etiam eius quod tale quippiam eſſe poteſt ratio, perfectio eſt,*

& forma. Cōſtat etiā animum eſſe, in eo cauſæ genere cuius gratia aliquid fiat. Vt enim mēs, ſic natura, alio refert quod facit, idque illi eſt finis propoſitus. Hunc uero locū in animātibus animo natura tribuit. Omnia enim naturalia corpora, animi inſtrumenta ſunt, ut animantiū, ſic eorū quæ gignuntur è terra, quod animi cauſa ſint conſtituta. Duobus autem modis id cuius cauſa quippiam ſit, dicitur, quorum unus eſt quo, alter cui. Atque etiam animus eſt id unde primum mutatio loci proficiſcitur, quæ quidē uis non in omnibus naturis quæ uiuunt, reperitur. Ab animo etiam eſt commutatio & acceßio, quippe cum & ſenſus quædam ſit commutatio & nihil ſenſum habeat, quod non ſit animo præditum. Eadem eſt & acceßionis, & abſceßionis ratio. Nihil enim imminuitur aut creſcit naturæ lege atque ratione, quod non alatur, & nihil alitur, quod non ſit uitæ particeps. Empedocles autem hoc non recte cenſuit, acceßionem ijs quæ terra gignat, & quæ alte deorſum radices agant, contingere, propterea quòd terra hoc modo natura ſuo pondere feratur, ſurſum autē uerſus, quod ignis ſuperiora petat. Neque enim hæc duo ſurſum & deorſum recte accipit. Non enim omnibus naturis atque uniuerſitati idem eſt locus ſuperior, & inferior, ſed quod animalibus caput eſt, id ſunt radices in ijs quæ gignuntur è terra, ſi inſtrumenta diuerſa aut eadem dicenda ſunt, ex officijs ac muneribus. præterea quid ignem ac terrā, quæ in contrarium locum ferantur, continet? Dißipabuntur enim ac diuellētur, niſi quid ſit quod prohibeat. Quod ſi eſt, id animus eſt quod cauſa eſt cur & augeſcāt, & alantur. Quanquam nonnullis ignis natura omnino

cauſa uidetur eſſe alimenti atque acceſſionis. Hoc enim *unum ex corporibus aut elementis ali & augeſcere uidetur.* Itaque *& in iis quæ oriuntur è terra & in animantibus ignis ipſe cauſa efficiens horum intelligi poterit.* At*tamen hæc ille quodammodo adiuuat, non tamen plane cauſa eſt, ſed animus potius.* Nam *cum ignis augeſcere in infinitum poßit, quandiu aliquid ſubeſt, quod comburatur, eorúmque quæ natura conſtant, magnitudini & cumulo, terminus quidam ſit, ac ratio conſtituta, hæc profecto animi ſunt, non ignis, & rationis magis, quàm materiæ propria.* Quoniam *autem eadem uis eſt animi ea qua alit, & qua procreat, primum de cibo differẽdum eſt, quandoquidem hoc ipſo officio à cæteris facultatibus diſtinguitur.* Sed *uidetur contrarium ali à contrario, non omnia tamen ab omnibus, uerum ea contraria, quæ non ſolum alia ab aliis oriuntur, ſed etiam augeſcunt.* Multa *enim mutuam habent originem, ſed non omnia à contrariis quantitatis acceßionem capiunt, ut id quod ualet, ex ægro oritur.* Verum *ne hæc quidem eo modo alia ab aliis alũtur, ſed igni aqua paſtum præbet, aquam autem ignis alere nõ uidetur.* Ac *in iis quidem corporibus quæ ſimplicia ſunt, hæc ipſa eiuſmodi uidentur eſſe, ut unum ſit quod alat alterũ quod alatur, ſed tamen de eo quæſtio eſt.* Nam *cum alij confirment ſimile à ſimili ali, quemadmodum etiam augeri, tamen nonnullis, quemadmodum diximus, contra & contrarium à contrario uidetur, quòd res ſimilis pati non poßit: cibum autem mutari atque concoqui, cum in contrarium aut in id quod interiectum ſit, fiat mutatio.* Præterea *cibus ab eo quod alitur, quadam ex parte*

mutatur, quod in eo quod alitur, cibus non efficit, quemadmodum faber à materia quæ ei propoſita eſt, nõ mutatur ullo modo, ſed hæc à fabro, qui materiam quæ nõ erat operis ipſius, ad opus ſuum tantummodo transfert & accommodat. Vtrum autem cibus id ſit quod ad extremum euenit, an id quod primum, multũ intereſt. Quòd ſi utrunque, ſed ita ut unum crudum ſit, alterum cõcoctum, utroque modo nutritionẽ fieri dici poteſt. Nam quatenus crudus eſt cibus, ea ex parte contrariũ à cõtrario alitur: quatenus autẽ coctus eſt, ſimile à ſimili. Ex quo perſpici licet, utroſque quodã modo & recte & non recte dicere. Quoniam autẽ nihil uitæ expers alitur, corpus certe animatũ ſit neceſſe eſt, quod alatur & quatenus eſt animatũ. Itaque cibus ad id quod animatum eſt accommodatur, ac nõ improprie ac fortuito. Sed aliud eſt cibum eſſe, aliud uim ad augendum habere. Qua enim ex parte, quantitatem habet, uim habet ad acceßionem afferendam id quod alit: qua autem ex parte, aliquid eſt rerum ſingularum, & eſſentia, cibus dicitur. Conſeruat enim naturam, eáque uſque ad eum finem eſt, dum alatur. ualet etiam ad procreandum non id quod alitur, ſed id quod ſimile eſt rei quæ alitur. Nam cum iam ſit in rerum natura id quod alitur, nec quicquã ſe gignat, ſed conſeruet, ſit ut animi principium eiuſmodi ſit quod id conſeruet in quo ipſum ineſt, quatenus eam uim habet. Cibus autem id à quo capitur, ad munus ſuum exequẽdum comparat. Itaque cum ei cibus detrahitur, intereat neceſſe eſt. Cum autem tria ſint, id quod alitur, res qua alitur, & id quod alit: primus quidem animus id eſt quod alit: id quod alitur corpus, in quo

ipſe

ipſe eſt:id quo alitur, cibus. Quoniámq; à fine omnia ſuis nominibus appellãda ſunt, finis autem propoſitus eſt, aliquid ſui ſimile procreare, primus certe animus erit qui uim habet ſui ſimile procreandi. Eſt autem duplex id quo corpus alitur, quemadmodum manus eſt id quo nauta gubernat, & gubernaculum, quorum unum mouet & mouetur, alterum motum affert tantummodo. Cum uero cibus omnis eiuſmodi eſſe debeat, ut concoqui poßit, & calor cõcoctionem efficiat, calor in naturis animatis omnibus inſit neceſſe eſt. Ac pingui quidem minerua quid cibus ſit, expoſitum eſt. Planius autem ſuis locis de eo differendũ erit. His uero ita conſtitutis, nunc de omni ſenſu ſummatim diſputemus. Senſus quidem, iam ut dixi, tum euenit, cum & mouetur aliquid ac patitur & quodam modo accipit. Quædam enim uidetur eſſe immutatio. Nonnulli autem in ea opinione ſunt, ut ſimilem rem à ſui ſimili pati dicant, quod quemadmodum fieri poßit, aut non poßit, aliis locis dictum eſt, in quibus de toto genere faciendi & patiendi diſputauimus. Cur autem ſenſuum ipſorum non ſit ſenſus, quæſtio eſt, & quam ob cauſam ſine iis quæ extrinſecus occurrunt & obiiciuntur, non faciant ſenſum, cum inſint ignis & terra, aliáque elementa, quorum per ſe ſenſus eſt, aut per ea quæ in illa conueniunt. Illud quidem perſpicuum eſt, id quod uim habet ad ſenſum efficiendum, non eſſe re ipſa, ſed uim huius rei in ſe ſolum habere. Itaque non ſentit, quemadmodum res quæ incendi poteſt, non inceditur ipſa per ſe ſine re quæ incendere urereque poßit. Se enim ipſa ureret, nec ignem re ipſa neceſſe eſſet adhiberi. Quoniam autem ſentire Cap. 5.

duobus modis dicitur (nam & id quod uim audiendi uidendique habet, audire ac uidere dicimus, etiã ſi forte dormiat, & id quod hæc ipſa officia ac munera exequitur) duobus etiam modis ſenſus dicatur neceſſe eſt, quorũ unus uis & facultas erit, alter actio quædam. Eodémque modo *ſenſu percipere, uim habendo, & fungẽdo munere.* Ac pri*mum quidem illud dicendum eſt iis uerbis quaſi iiſdẽ nos uti pati, ſentire, & munus exequi.* Nam *& motus actus quidam eſt, etſi inchoatus, quemadmodum aliis libris diximus, & omnia patiuntur ac mouentur ab eo quod uim efficiendi habeat, ſitque in rerum natura.* Itaque *uere dici poteſt, & à re ſimili, quanque rem pati, & à diſsimili, quemadmodum diximus. patitur enim cum eſt diſsimilis, cum autem paſſa eſt, ſimilis.* Deinde *quàm uarie ſumantur poſſe eſſe & reipſa eſſe diſtinguendum eſt, nunc enim pingui minerua de iis diſputamus.* Eſt *enim aliquid ita ſciens, ut hominem ſcientem dicimus, ex eo quòd homo in iis ſit, quæ ſcientiæ capacia ſunt.* Eſt *etiam cum dicimus ſcientem eum in quo grammatica inſit.* Vterque *horũ non eodem modo facultate præditus eſt, ſed unus, quod genus tale eſt ac materia: alter, eò quòd ſi uelit contemplari poteſt, niſi quid extra impedimẽtum afferat.* Alius *uero iam rem conſyderat, uſumque ſcientiæ & cognitionis, exempli cauſa,* A, *iam habet.* Ac *primi quidem illi duo, uim habẽt ſcientiæ ita tamen, ut unus diſciplina commutatus & affectus ex cõtrarióque habitu ſæpe mutatus ſit: alter ex eo quòd cum ſenſu uel grammatica ſit præditus, nec agat, ad agendum ſe confert longe diuerſo à ſuperiori modo.* Pati *etiam ne uno quidẽ modo dicitur, ſed unum genus eſt patiendi,*

tiendi,cum aliquis interitus à contrario oritur, alterum cum ſalus potius & conſeruatio eius quod uim habet ut ſit,ab eo procuratur,quod & iam eſt in rerũ natura, & ita ſimile eſt,ut uis agendi ad actionem ſimilitudine accedit. Quod enim ſcientia præditum eſt,id ad contemplandi uſum conuertitur,id quod aut immutari non eſt (aliquid enim rei accedit,non decedit, & fit in actũ & perfectionem mutatio) aut certe aliud eſt cõmutationis genus. Itaque non recte ſentiunt ij,qui id quod ſapit,cũ ſapit & ſentit commutari confirmãt, quemadmodum nec architectũ cum ædificat. Quod igitur ad rem & exitum id cuius uis tantum inerat,intelligendo & ſapiendo perducit,non doctrinæ, ſed alio nomine appellari debet. Quod autẽ ex eo cuius uis eſt tantum,diſcendo mutatur,ſcientiámque percipit,ab eo quod reipſa eſt,munúſque habet docẽdi, id uel non debet dici pati: quemadmodum dictum eſt, uel duo ſunt genera commutationis, quorum unum ſit in priuantes affectiones, alterũ in habitum naturámque mutatio. Eius autem quod ſenſus eſt particeps,mutatio ab eo quod procreat prima proficiſcitur. quod cum procreatum eſt, iam ſcientiæ inſtar ſenſum habet. Atque etiam ſenſum re ipſa adhibere, eodem modo dicitur, quo contemplari, ſed intereſt,quòd ea quæ ſenſum mouẽt, ut quæ ſub aſpectum & auditum,caeteróſque ſenſus cadunt, extrinſecus adhibentur. ídque propterea fit,quòd rerũ ſingularum eſt ſenſus,qui ſuo munere fungitur, ſcientia autem rerum uniuerſarum,quæ quodã modo in ipſo animo ſitæ ſunt. Itaq; licet nobis cũ uolumus mente aliquid agitare & cogitare,ſenſu autem comprehendere non licet. Sit enim oportet

aliquid quod ſenſum moueat. Quod etiã fit in artibus & ſcientijs ijs quæ in rebus ſenſum mouẽtibus uerſantur, atque ob eam cauſam, quòd ea quæ ſub ſenſum cadunt, res ſunt ſingulæ & externæ. Sed de his rurſus diſſerendi alius locus erit. Nunc hoc tantum explicatum ſit, cum non ſimpliciter unóque modo id quod uim tantum ut ſit habet dicatur, aliúdque ſit eiuſmodi, ut ſi puerum in bello præeſſe poſſe dicamus, aliud ut ſi eum imperatorem poſſe eſſe dicamus, qui id ætatis ſit, quæ in imperatore deſideretur, eandẽ eius quod uim ſentiẽdi habeat, eſſe rationẽ. Sed quoniam eorũ diſtinctio nomine caret, expoſitúmq; eſt inter ea intereſſe, & quemadmodũ interſit, certe patiendi uerbo, & immutandi pro proprijs nominibus utamur neceſſe eſt. Quod autẽ ſenſu cõprehẽdere poteſt, tale eſſe poteſt, quale iam reipſa eſt, id quod ſub ſenſum cadit, quemadmodũ diximus. patitur ergo quoad non ſimile eſt, ſed perpeſsionis

Cap. 6. *exitus ſimilitudinẽ affert, ut ſit quaſi idẽ. Sed primũ de ijs quæ ſenſibus ſubijciuntur, pro cuiuſque ſenſus modo & ordine dicendum eſt. Tria autem ſunt genera eorum, quæ ſub ſenſum cadunt, quorum duo per ſe ſenſum mouere dicimus, per aliud tertium. Duorum autem illorum unum eſt uniuſcuiuſque ſenſus proprium, alterum commune omnium. proprium uero uoco, id, quod alium ſenſum nõ poteſt mouere, & in quo error uerſari non poteſt, ut aſpectui color ſubeſt, auditui ſonus, & ſapor guſtatui. Tactus autem plures habet diſsimilitudines, ſed unuſquiſque de his iudicat, nec in eo fallitur, quòd colorem iudicet, aut ſonum eſſe, uerum in eo quod quid ſit colore tinctum, aut ubi, aut quid ſonet, uel ubi. Atque hæc quidẽ omnia cuiuſque propria*

pria dicuntur. Communia autem ut motus, ut ſtatus, ut numerus, figura, magnitudo. Non enim *hæc cuiuſquā propria ſunt, ſed omnium communia.* Nam *& tactu motus percipitur, & aſpectu.* Atque *hæc quidem ſenſum per ſe mouent.* Per *aliud autem & improprie mouere dicitur, ut ſi* Diaris *filius albus ſit: improprie enim ac per aliud hunc ſenſu comprehendit, quod albo cuius erat ſenſus accidit illud.* Itaque *nihil patitur, qua ex parte eſt à re quæ ſenſibus obijcitur.* Eorum *autem quæ per ſe ſenſum mouent, quæ ſunt propria, uere ac proprie ſenſum mouent, eáque ſunt, in quibus uniuſcuiuſque ſenſus natura poſita eſt.*

Cuius igitur aſpectus eſt, id aſpectabile eſt: & aſpectabile eſt color, & quod oratione quidem exprimi poteſt, ſed uacat nomine, quod quidem in ſermonis progreſſu omnibus perſpicuum erit maxime. Nam *quod ſpectabile dicimus, color eſt, color autem eſt in eo quod per ſe ac ui ſua oculos mouet: per ſe autem dixi, non quaſi id ſit in ratione ipſius, ſed ex eo quod in ſe cauſam habet, cur ſit aſpectabile.* Omnis *autem color uim habet id mouendi, quod reipſa perlucidum eſt, eáque illius natura eſt.* Itaque *ſine lumine cadere ſub aſpectum nullo modo poteſt, ſed ſinguli colores omnino ac plane lumen requirunt, ut cernantur.* Ex *quo intelligitur, primum de lumine quid ſit eſſe diſſerendum.* Eſt *igitur aliquid perlucidum, perlucidum autem id appello, quod ſenſum oculorum illud quidem mouet: non tamen per ſe ac ui ſua eum mouet, ſed ui alieni coloris, quo in genere eſt aer, aqua, multáque corpora ex ijs quæ ſolida dicuntur.* Neque *enim aqua & aer eo ipſo quòd aqua & aer ſunt, perlu-* Cap. 7.

cida ſunt,ſed quòd in utroque eorum natura eadem ineſt, quæ in æternis naturis corporibúſque cæleſtibus . Lumen autem eſt actus & perfectio rei perlucidæ,qua ex parte perlucida eſt. nā perlucida ex ui modo & facultate ſunt, in quibus modo ipſum lumen , modo tenebræ ineſſe cōſpiciuuntur. Lumen autē quaſi color eſt natura trāſlucidæ: cum eam ignis reipſa talē fecit,aut aliquid eiuſdē generis, id quod naturis cæleſtibus cōtingit,in quibus aliquid unū atque idem ineſt. Ac quid ſit trāſlucidum, quid lumen,ita diximus,ut nec ignis huius natura eſſe intelligatur,nec omnino corpus,nec ullius corporis fluxio(ſic enim quoddā etiam corpus eſſent)ſed ignis aut alicuius corporis eiuſdē generis in re perlucida præſentia. Neque enim duo corpora ſimul in eodem eſſe poſſunt. Lumen autē & tenebræ ſic inter ſe affecta ſunt,ut contraria eſſe uideantur. Ac tenebræ,huiuſmodi habitus in natura trāſlucida priuatio eſt. Ex quo illud etiā perſpici licet,lumē huius rei talis præſentia eſſe,nec recte Empedoclem dixiſſe, aut ſi quis alius ita tradidit,lumē eſſe quod & feratur,& in medio terræ,atque cæli ſuſpenſum hæreat, etiā ſi hoc nos lateat,quod & rationum ueritati repugnat,& ijs quæ animaduertimus. Vt enim paruo interuallo interiecto id nos lateat,certe ab ortu ad occaſum poſtulare,ut id nos fugiat, magnum eſt. Color autem in naturam coloris expertem cadere poteſt, & ſonus in rem ſono uacantem. Coloris porro expers eſt natura perlucida,& ea quæ aut prorſus cerni non poteſt, aut uix poteſt:quo in genere id uidetur, cui tenebræ offuſæ ſunt. Natura quidem perlucida huiuſmodi eſt, non cum re ipſa perlucida eſt,ſed cum eius uim habet. Eadem enim

natura

natura aliàs tenebræ, aliàs lumen eſt. Neque uero in luce ſunt aſpectabilia omnia, quæ ſub conſpectum cadunt, ſed ſuus cuiuſque rei tantum color. Sunt enim quædam eiuſmodi, quæ cum in lumine non cernantur, in tenebris tantũ ſenſum faciũt, ueluti ea quæ ignita apparẽt, & ſplendida. Vacant autem nomine hæc omnia, ut fungus, cornu, capita & ſquamæ piſcium, oculique. nec ullius horũ proprius color cernitur. Et cauſa quidem quæ ſit, cur hæc uideãtur, non eſt huius loci exponere. Nunc autem hoc tantum perſpicuum eſt, colorem id eſſe quod in lumine cernatur. Itaq; ſine lumine non uidetur, propterea quòd hæc coloris natura eſt, id quod uim habet mouendi rem quæ re ipſa perlucida eſt. Natura autem quæ re ipſa perlucidũ aliquid reddit, lumen eſt. Idq́ue ex eo intelligitur, quòd ſi quis apponat aſpectui quippiam, quod colorem habeat, non uidebitur. Sed color naturam perlucidam, ut aëra, mouet, à qua cum continuatur, ſenſus ſedes mouetur. Neque enim præclare hoc Democritus cenſuit, ſi inanis eſſet, & uacaret corporibus locus inter nos, & cælum interiectus, acriter cerni poſſe etiam formicam, quæ eſſet in cælo: hoc enim fieri non poteſt. aſpectus enim tum denique efficitur, cũ oculos res quæpiam mouet, atque impellit, quod cum ab ipſo colore qui cernitur fieri non poßit, relinquitur, ut ab eo ſpacio quod interiectum eſt. Ex quo perſpicuum eſt, oportere aliquid in medio eſſe locatum, quod ſi inane ſit, nõ dico acriter, ſed nullo modo quicquam cerni poßit. Cauſam quidem cur neceſſe ſit colorem in lumine uideri, diximus. Ignis autem in utroque & in tenebris, & in lumine cernitur, atq; id neceſſario, propterea quòd natura quæ per-

lucida eſt, ab igne perlucida redditur. Eadémq; ratio eſt, & ſoni, & odoris. Neuter enim eorum cum eam partem in qua ſenſus habitat attingit, ſenſum facit, ſed ab odore & ſono id quod interiectum eſt, impellitur, tum deinde ab hoc utraque pars in qua ſenſus ineſt. Quòd ſi quis eidem parti rem quæ reſonat, aut odorem efflat, apponat, nullum ſenſum faciet. In tactu etiam atque guſtatu idẽ contingit, ſed nõ apparet, cuius cauſa quæ ſit, poſt intelligetur. Quod autem interiectum eſſe debet, in ſono quidẽ aer eſt, in odore uero uacat nomine. Communis enim quædam eſt, & in aere, & in aqua affectio, ut res perlucida, coloris, ſic odoris alia quædam, quæ quidem in utroque horum ineſt. Nam cum aquatiles etiam beſtias conſtat odoris ſenſu affici, tamen homo eáque animantia quæ gradiuntur & reſpirant, ſenſum odoris habere, niſi reſpirando non poſſunt, cuius rei cauſa poſtea etiam explicabitur.

Cap. 8. *Nunc autem primũ de ſono, & auditu diſſeramus. Eſt autem duplex ſonus, quorum unus reipſa eſt, alter non eſt reipſa, ſed ex eo intelligitur quòd eſſe poßit. Sũt enim quæ reſonare negamus, ut ſpongiam, ut lanã: ſunt quæ ſonare dicimus, ut æs & omnia quæ ſolida, & læuia ſunt quòd reſonare poſſunt. Idque eſt inter ſe atque auditum, reipſa ſonum elicere. Sonus autem reipſa tum elicitur ſemper, cũ alicuius ex alio atq; in alio ictus elicitur. Ictus enim ac cõflictus eſt qui ſonum facit. Itaque fieri nõ poteſt, ut ex una re ſonus eliciatur. Aliud eſt enim id quod percutit, aliud id quod percutitur. Quocirca id quod reſonat, aliam rem percutiẽdo ſonat, nec ictus fit ſine motu. Nec uero quarũuis rerũ pulſus eſt ſonus. Neque enim iam, ut dixi, ullo mo*

do

do ſonãt lanæ, ſiue percutiant, ſiue percutiantur, ſed æs & omnia quæ læuia & caua ſunt, quorum æs reſonat, propterea quòd læue eſt. ea autẽ quæ cõcauas habẽt altitudines, relatione ipſa poſt primum ictum cõplures ictus fiũt, quòd aer qui motus erat exire nõ poſsit. Præterea in aere *& in aqua, & ſi minus, exauditur.* Neque uero in ſono *aer & aqua omnia poſſunt, ſed confligere ſolida corpora inter ſe & cum aere oportet, quod tum ſit denique, cũ aer pulſus remanet, nec diffunditur, aut diſsipatur.* Itaque *ſi uehemens ſit & repẽtinus ictus, ſonus elicitur.* Debet *enim percutientis motus præuenire aeris diſsipationẽ, ut ſi quis arenæ cumulũ qui in præceps ruat, impellat.* Relatio *autem ſoni quæ* Echo *dicitur tum ſit, cum ab aere qui idem unúſque manet, per uas quod extremis partibus diſſipari ſonum prohibeat, rurſus aer quaſi pila repellitur.* Semper *autem ſonus refertur, & ſi obſcure: quandoquidem idem in ſono contingit, quod in lumine quod ſemper refertur. neque enim omnem ad partem perueniret, ſed tenebræ offunderentur extra eum locum cui ſol colluceret.* Nec *uero ita refertur, ut ab aqua, aut ære, aut ab aliquo alio læui corpore, ita ut umbrã efficiat, qua ſane terminare, ac definire lumen ſolemus.* Recte *autem id quod inane eſt, in auditu dominari dicitur.* Videtur *enim inanis eſſe aer, qui cum pulſu agitatus eſt, unus atque continuatus facit, ut audiamus: ſed quia fragilis eſt, non redditur ſonus, niſi læue ſit id quod percutitur.* Tum *enim unus efficitur, atque coniungitur propter rei planiciem & æquabilitatem.* Vna *enim rei læuis eſt planicies.* Ac *illud quidem uim reſonandi habet, quod*

aëra coniunctum atque continuatum uſque ad auditum impellere poteſt. Auditus autem eſt inſitus quidam aër à natura, qui quoniam ad aera pertinet, ſimulátq; id quod extra patet, pellitur, pellitur id etiam quod intus eſt. Itaque non ex omni parte audit animal, nec in omnem partem ſe aer inſinuat, quandoquidē non ex omni parte aera habet, eam ſcilicet partem quæ moueri debet, eſt'que animata, non ſecus atque pupilla eſt humor quidam. Atque aer quidem ſoni expers eſt, propterea quòd facile diſſipari poteſt, cum autem diſsipari non poteſt, eius agitatio eſt ſonus. Idémque in auribus intus conditus eſt, ut ſi immobilis, eóque acriter omnia impulſuum genera ſentiamus. Ob eámque cauſam in aqua audimus, quòd ad ipſum à natura intus reconditum aera non introeat, nec ad aures, propterea quòd tortuoſum flexuoſúmque iter habent. Quòd ſi quando fiat, non exaudimus: nec ſi membrana cerebri ægrotet, quemadmodum non uidemus cum membrana ea quæ aciem obducit, ægra eſt. Vtrum autem exaudiat quiſpiam, nécne, auris quæ ſemper, ut cornu tinnit, declarat. Sempiterno enim quodam, & ſuo pulſu aer, is qui ineſt in auribus agitatur. Sed tamen ſonus eſt alienus nō proprius, ob eámque cauſam nonnulli aſſeuerant auditum fieri per inane quod ſonet, quia per id audiamus, quod definitum certúmque aera habeat. Vtrum autem reſonet id quod pulſatur, an id quod pulſat, an etiā utrunque, ſed alio atq; alio modo, quæſtio eſt. Eſt enim ſonus motus eius quod moueri poteſt, quemadmodū ea quæ referuntur & reſiliunt à læuibus corporibus, cum quis ea pulſat. Nō omnia quidē iā ut dixi quæ pulſantur, & quæ

pulſum

pulſum afferunt, reſonant: ut ſi qua acus acum percutiat, ſed id quod pulſu agitatur, æquabile eſſe debet, ut aer confertim referatur & concutiatur. Sonorum autem *differētiæ non niſi ex eo qui re ipſa eſt ſono intelligũtur. ut enim ſine lumine colores minime cernuntur, ſic nec ſublato ſono acutus & grauis intelligi poteſt.* Hæc *autem tranſlatione dicuntur, ex iis rebus, quæ ſub tactum cadunt.* Acutus *enim ſenſum paruo tempore multum afficit.* Grauis *parum longo tempore.* Nec *uero acutus eſt qui uelox, nec grauis, qui tardus, ſed illius ſit, propter celeritatem huiuſmodi impulſus, huius uero propter tarditatem.* V*identúrque acutũ & obtuſum id quod in tactu uerſatur, imitari.* Q*uod enim acutũ eſt, quaſi pungit, quod autē retuſum eſt, quaſi pellit: ídque ſit propterea quòd illud cito, hoc tarde mouet.* Ex *quo efficitur, ut illud uelox ſit, hoc tardum.* Ac *de ſono hactenus.* V*ox autem ſonus eſt quidam naturæ animatæ.* Ear*ũ enim quæ ſine animo ſunt, nulla uocalis eſt, ſed quadam ſimilitudine uocem fundere dicuntur, ut tibia, ut fides, cæteráque inanima quæ intentionem habent, cantũ, & ſermonem, ut etiam uox eis tributa uideatur.* Multis *uero animantibus non eſt data uox, quo in genere ea ſunt maxime, quæ ſanguinem non habent, & eorum quæ habent, ut piſces, nec iniuria, ſiquidem ſonus eſt aeris impulſus.* Q*ui autem uocem mittere dicuntur, ut piſces qui in* Ach*eloo amne ſunt, branchiis aut aliquo eiuſdem generis reſonant.* V*ox autem eſt animantis ſonus, qui non quauis parte referatur, ſed quoniam omnia quæ reſonant, id tum faciũt, cum & aliquid percutit & aliquid percutitur, ídque in alio quodam, quod aer eſt, cõſentaneum eſt, ea uo-*

cem ſola fundere, quæ aera accipiant. ut enim linguæ uſus duorum munerum cauſa datus eſt, guſtatus atque ſermonis, quorum guſtatus neceſſitatis, ob eámque cauſam in pluribus reperitur: ſermo autem ornatus cauſa comparatus eſt. Ita *ſpiritu utitur ad duo natura, & ad calorẽ inſitum, quod eſt neceſſitatis, (cauſa autem alio loco exponetur) & ad uocem, in quo decorum potius quàm neceſſitatem reſpexit.* Reſpirationis *autem inſtrumentũ eſt guttur, quæ quidem pars pulmonis cauſa eſt data, propterea quòd animantes gradiẽtes caloris copia quam in hac parte habent, cæteras ſuperant.* Reſpiratione *etiam eget locus primus qui cor continet.* Itaque *neceſſe eſt cum inſpiratur, aera intrare.* Quocirca *uox eſt, pulſus reſpirati aeris qui ab ea anima, quæ in his partibus ineſt, ad arteriam efficitur.* Neque *enim omnis animantium ſonus eſt uox, quemadmodũ diximus (lingua enim reſonare poteſt, qualis eſt ſonus tuſſientium) ſed & animatum eſſe debet id quod pulſat, & cum quadam uiſione.* Vox *enim eſt ſonus quidam alicuius rei interpres. neque uero reſpirati aeris ictus eſt eodem modo quo tuſſis, ſed cum aeris qui in arteria eſt, fit cum ipſa arteria cõflictus ab illa parte effectus.* Quod *ex eo ſciri licet, quia fieri non poteſt, ut uocem mittat is qui ducit, aut edit ſpiritum: ſed is modo qui retinet, etenim eum retinendo mouet.* Ex *quo etiam perſpicuum eſt, cur uox non ſit data piſcibus.* Neque *enim guttur habent, qua quidem parte carent, propterea quòd non ducunt ſpiritum, nec reſpirant.* Qui *autem eos uocales eſſe dicunt, uehementer errant: cur autem, alio loco dicendum.*

Cap. 9. De *odore autem, eáque re quæ odoratũ mouet diſſerere*

ſerere difficilius eſt, quàm de ſuperioribus. Neque enim *perinde perſpicuum eſt, quid ſit odor, ut quid ſonus, quid lumen, quid color, ídque eo ſit, quòd non ineſt in nobis acer hic ſenſus, ſed eo à multis animantibus uincimur.* R*emiſſe enim homo olfacit, nec quicquam eorum quæ odorem efflant, percipit ſine dolore aut uoluptate, quòd non ſit in eo ſubtilis hic ſenſus. Quo etiam modo conſentaneum eſt, animantia ea quæ duris ſunt oculis, colores ſenſu comprehendere, nec colorum, niſi ex terrore, & metus uacuitate internoſcere poſſe uarietates. Sic etiam odores hominum genus diſtinguit.* V*idetur enim hic ſenſus quandam habere rationem ad guſtatum: & ſimilia ſunt genera ſaporum, & odorum genera. Sed guſtatus in nobis eſt acrior, propterea quòd ipſe eſt tactus quidam, qui ſit in homine acerrimus.* Nam *cum cæteris ſenſibus à beſtiis longe multúmque ſuperemur, tamen tactus iudicium in nobis quàm in pleriſque aliis acrius eſt.* I*taque prudentia belluis homo antecellit: hinc in hominum genere ex hoc ſenſu, excellenti ingenio atque tardo ſunt præditi, ex alio non ſunt. Quorum enim prædura caro eſt, ij tardo ingenio ſunt, quorum autem mollis eſt, ingenioſi.* V*t autem ſapor alius dulcis eſt, alius amarus, ſic odores. Sed eorum partim habent odorem & ſaporem eiuſdem generis, partim contra, ut ſuauẽ dulcémque odorem, & dulcem etiam ſaporẽ. eodémque modo odor eſt acer, auſterus, acidus, pinguis. Sed quoniã ut ante dixi, non perinde noti ſunt odores, ut ſapores, ab his rerũ ſimilitudine nomina duxerunt. Dulcis enim à croco & melle ductus eſt, acer à thymo cæteriſque generis eiuſdem.*

Quod de reliquis iudicandum eſt eodem modo. Iam uero quemadmodũ auditus, ſinguliq́ue ſenſus, ille & in re uerſatur quæ auditum mouet, & in ea quæ non mouet, alius & in eo quod ſub oculos cadit, & in eo quod aciem oculorum fugit: ita odoratus & in eo quod odorem efflat, & in eo quod non efflat, cernitur. Inodorum autem, partim ex eo dicitur, quod nullo modo ullum odorem afferre poſſit, partim quod exigui atque tetri odoris ſit. Eodémq; modo ſapidum & inſipidum, dicitur. Odoratus etiam medio quodã interuallo, ut aeris & aquæ, exiſtit. Etenim aquatiles beſtiæ odorem ſentiunt, itémque eæ quæ ſanguinẽ habent & quæ non habent, quemadmodum etiam uolucres, quarum nonnullæ procul ad paſtum odore illectæ commeant. Itaque quæſtio eſt, num beſtiæ eodem modo omnes olfaciant. homo uero reſpirando, ita tamen ut ſi non ducat ſpiritum, ſed edat, aut retineat, nõ ſentiat odorem, nec procul remotus, nec ſi prope aſsit, nec ſi res quidem odorata intra nares apponatur. Ac illud quidem, nullum ſenſum moueri ab eo quod ſenſibus apponatur, commune eſt animantium omnium, non ſentire autem odorem niſi reſpirando hominum proprium eſt. id quod experientia notum eſt. Quapropter beſtiolæ quæ ſanguine carent quia non ducunt ſpiritum, aliquem alium ſenſum habeãt, præter eos quos enumerauimus. Sed fieri non poteſt, ſi quidem odorem ſentiunt. Senſus enim rei quæ odorem habet, eúmque uel bonum uel malũ, odoratus dicitur. Præterea illas ab iis rebus quæ tetri acriſque odoris ſunt, cuius generis ſunt bitumen & ſulphur, aliáque uehementia extingui, non minus quàm homines, cernimus. Ex quo fit, ut odorẽ

etſi

etſi non reſpirantes,ſentiant. Videtúrque huius ſenſus inſtrumentũ in hominibus, à beſtiarum inſtrumento eo modo differre, quo oculi, ab iis quæ duros & corneolos habent. Oculi enim molles palpebris quaſi inuolucro ſepiuntur, quæ niſi aperiãtur, non cernunt. Eis autem animantibus, quæ oculos duros & corneolos habent, nihil tale datum eſt, ob eámque cauſam ſtatim cernunt ea omnia, quæ in lumine obiiciũtur. Eodem igitur modo ſenſus odoratus inſtrumentũ, aliis nulla re obductũ inſtar oculi, datũ eſt: iјs autem quæ ſpiritũ ducunt, quoddam operculũ largita eſt natura, quod cum reſpirant, aperitur, uenis itineribúſque amplificatis. Ob eámque cauſam ea animantia quæ ſpiritum ducunt, in aqua non olfaciunt. Ea enim reſpirãdo odorẽ percipiant neceſſe eſt, quod in aqua facere nullo modo poſſunt. Odor autẽ aridæ rei eſt, ut ſapor humidæ, inſtrumentum autem odoratus eſt, quod tale reddi poteſt quale illud eſt. *Quod uero ſub guſtatũ cadit, quiddam eſt eorum quæ tactui ſubiiciuntur, eóque fit ut non cadat ſub ſenſum per alienum corpus quod interiectum ſit: neque enim tactus. Atque etiam res ea in qua ſapor ineſt, in liquore qui materiæ locũ tenet, deguſtatur: quod quiddam eſt propoſitum ſubiectúmque tactui. Itaque in aqua etiam ſenſum habemus inſerta ingeſtáque re, quæ iucundum ſaporem afferat. Neque eius nobis ſenſus eſſet, per id quod interiectum eſt, ſed quia humori ut potioni admixta eſſet. Color autem non ita ex eo quod miſceatur, aut fluxionibus cernitur. Quod igitur hic medio reſpondeat nihil eſt: ut autem color eſt quod ſub conſpectum cadit, ita ſapor id eſt quod guſtatur. Sed nihil ſaporis ſenſum* Cap. 10.

facit ſine humore, omniáque eius generis uel humida ſunt reipſa uel eſſe poſſunt, ut ea quæ ſale condita ſunt, quæ eadem facile liquari poſſunt, aptámque uim habent ad gignendum in lingua liquorem. Vt autem aſpectus eſt & rei quæ oculos mouet, & eius quæ non mouet. (Tenebræ enim eos non mouent, etſi earum iudicium ſit in aſpectu) & præterea rei ſupra modum ſplendidæ, (hæc enim aciem oculorum fugit, etſi alio modo atque tenebræ) ſic aurium iudicium & ad ſonos & ad ſilentium pertinet, quorum illi audiuntur, hoc non auditur, itémque ad uehementes ſonos, quemadmodum res ſplendida ſub aſpectum cadit. Vt enim parui ſoni non poſſunt audiri quodammodo, ſic nec magni nec uehementes. Quæ autem aciem oculorum fugiunt, ἄορατα uocantur, partim eiuſmodi ſunt, ut plane fugere dicantur, quomodo etiam in aliis rebus id quod fieri non poteſt, partim ita ut cum natura ſua cadere ſub aſpectum poßint non cadant tamen, aut uix & ægre cernantur, quomodo etiam ἄπουν & ἀπύρηνον id eſt, quod pedibus caret, & quod ignē non ſenſit dicitur. Similiter guſtatus etiam, & in eo quod guſtatur cernitur, & in eo quod non guſtatur: quale eſt, id quod uel paruum, uel malum ſaporem habet, uel guſtatum labefactat. Fons autem & principium horum omnium ab iis ducitur, quæ ad potandum apta ſunt, & quæ non ſunt: præſertim cum utrunque horum deguſtatio ſit quædam: ita tamē ut hæc inſalubris ſit, guſtatúmque labefaciat, illa ſalubris ſit, & ad naturam accommodata. Sed quod ad potandum aptum eſt, & tactus & guſtatus commune eſt. Quoniam autem id quod humidum eſt, ſub guſtatum

ſtatum cadit, neceſſe eſt eius inſtrumentum ſenſus, nec reipſa humidum eſſe, nec eiuſmodi, qui humefieri nequeat. Afficitur enim quodam modo guſtatus ab eo quod guſtatur, quatenus ſub guſtatum cadit. Humefiat ergo oportet, *ſaluum & incolume manẽs id quod humefieri poteſt.* Inſtrumentum autem guſtandi non humidum eſſe, hinc intelligitur, quòd lingua ipſa ſi arida ſit, aut admodum humida, ſaporem non ſentiat: quippe quæ tactu ſuo primi liquoris periculum facere uideatur. Vt cum quis prægustata re acris ſaporis, aliam deguſtat, & quemadmodum ægris amara omnia uidentur, propterea quòd in eorum lingua magna eius humoris copia abundet. Saporum autem genera, colores ita imitantur, ut ſimplices contrarij ſint dulcis & amarus, quos ſequantur, illum quidem pinguis & craſſus, hunc ſalſus: quibus interiecti ſunt, acer, auſterus, acerbus & acidus. Hæ enim ferè ſunt ſaporum uarietates. Ita fit, ut id aptum ſit ad guſtandum, in quo ſit uis talis: id autem guſtatum moueat, quod reipſa eius ſit efficiens.* Eorum autem quæ tactum mouent, & tactus, eadem eſt ratio. Si enim tactus non eſt ſenſus unus, ſed plures, ea etiam quæ tactum mouent, plura ſint neceſſe eſt. Quanquam pluréſne ſint, an unus quæſtio eſt, & quod ſit inſtrumentum ſenſus quo ea quæ tactum mouent, iudicentur: utrum caro, & in aliis aliquid quod eius uim obtineat, nécne, ſitque caro medium, & primus ſenſus aliud quiddã interius. Nam cum ſenſus omnis unius repugnantiæ eſſe uideatur. ut aſpectus alborũ & nigrorũ, auditus acuti & grauis ſoni, guſtatus dulcis & amari ſaporis: tamen in ſenſu tangendi* Cap. II.

multæ ſunt contrariorum repugnantiæ, calida frigida, arida humida, dura mollia, & ſi qua ſunt eiuſdem generis. Sed ad hanc quæſtionem explicatio adhiberi poteſt, alios etiam ſenſus in multis repugnantiis uerſari, ut in uoce, non ſolum eſt acutus ſonus & grauis, ſed etiam magnitudo & paruitas, læuitas & aſperitas uocis, aliáque generis eiuſdem. Quinetiam coloris ſunt hæ tales uarietates. Sed tamen quidnam ſit ſubiectum, ut auditui ſonus, ſic tactui, perſpicuum non eſt. utrum autem intus ſit inſtrumentum ſenſus nécne ſit, ſed caro ſtatim hoc ipſum ſit, pro argumento ſumi non debet, quòd ſimul atque eam tractat & attingit quiſpiam, ſenſu afficiatur, præſertim cum ſi quis ei apponat ſubtilem membranam, ut primum tetigerit, ſenſu eam ſit affecturus. Atqui non eſt id quidem dubium, quin in tali re non ſit ſenſus. Quæ ſi cognata eſſet & inſita, profecto facilius etiam ac celerius ad ſenſum perueniet. Itaque hæc ipſa pars corporis eam uim habere uidetur, quam aer, nobis circunfuſus ſi eum nobis coniunxiſſet & inſeruiſſet natura. Videremur enim uno aliquo, & ſonum ſenſu percipere, & colorem, & odorem: unúſque nobis ſenſus aſpectus, auditus, odoratúſque uideretur. Nunc uero quoniam ſeiunctum eſt, id à quo motus oriantur, perſpicuum eſt diuerſos eſſe ſenſus, quos commemorauimus. Quanquam hoc in tactu nunc incertum eſt. Cum enim ex aere uel aqua animatum corpus, quoniam aliquid ſolidum eſſe debet, conſtare non poſsit, profecto ex terra atque ex his concretum ſit neceſſe eſt qualis eſt caro, & quod eam imitatur. Ita neceſſe eſt etiam corpus quoddam nobis inſitum

ſitum

ſitum, & copulatum medium eſſe eius quod uim tangendi habeat, quo ſenſus qui plures ſunt, oriantur: plures autem eſſe, linguæ tactus indicat, quæ eadem ex parte & omnium rerum, quæ ſub tactum cadunt, & ſaporis ſenſu afficitur. Ac ſi alia caro ſapore afficeretur, ideo & unus ſenſus guſtatus, & tactus eſſe uideretur. Nunc autem duo ſunt propterea, quòd non retro commeet. Quæret autem quiſpiam, ſi omne corpus profundũ altitudinémque habet, quod eſt tertium genus magnitudinis. Quibus autem corporibus duobus aliquod corpus interiectum eſt, ea inter ſe aliud ab alio tãgi non poſſunt: & quod humidum eſt ſine corpore conſtare non poteſt, nec quod humectũ, ſed uel aquã eſſe oportet, uel certe aquam habere. Ea porro quæ ſe ipſa in aqua contingunt, cum nõ ſint aridæ extremitates, aquã interiectã neceſſe eſt habere, cuius ſint plenæ extremitates, profecto ſi ita eſt, aliud ab alio in aqua cõtingi non poteſt. Eadémque aeris eſt ratio. Eandem enim rationem habet aer ad ea quæ in aere ſunt, quam aqua ad ea quæ in aqua ſunt, ſed magis nos latet, (quemadmodũ ea etiam animantia, quæ ſunt in aqua) an humida res rem humidam cõtingat. Vtrũ igitur omnium eſt ſenſus eodem modo, an aliorum aliter, ſicuti nunc uidetur? Nam guſtatus & tactus tangendo fiunt, cæteri eminus. Atqui non ita eſt, ſed dura & mollia per alia corpora ſentimus, quemadmodum res quæ ſub auditũ, aſpectum, & odoratũ cadunt. Attamen hæc longe, illa prope percipimus, itaque hoc nos latet. quãdoquidem medio quodam adhibito omnium munere fungimur, & ſi in his non uidetur. Quod ſi quemadmodum ante dictum eſt, per mem-

branam ea omnia quæ tactum mouent, ſenſu comprehenderemus, ignari eius rei quæ prohiberet & intercederet, certe eodē modo quo in aere nunc & aqua, affecti eſſemus. Ea enim contingere uidemur, nec aliquid nobis interiectum uidetur. Sed hoc intereſt inter ea quæ tactū, & ea quæ oculos, auréſque mouent, quòd hæc ſenſu percipimus, cum aliquid in nos agit medium: res uero quæ ſub tactum cadunt, non à medio, ſed unà cum medio moti ſentimus. Cui ſimile in eo qui per ſcutum ictus eſt, animaduerti licet. Neque enim ſcutum pulſatum percuſſit, ſed ita accidit, ut ambo percuterentur. Omninóque uidetur caro & lingua eandem habere rationem ad ſentiendi inſtrumentum, quam aer & aqua ad aſpectum, auditum, odoratúmque habent. Quòd ſi ſentiendi inſtrumentum contingatur, neque illic, neque hic ſenſus afficietur: uelut ſi quis aliquid album in extremis oculis ponat. ex quo etiam perſpicuum eſt, eam partem in qua ſitus ſit, tangendi ſenſus eſſe interiorem, in qua idem fiat quod in cæteris. ſi quid enim ponatur ſuper eam partem, in qua eſt ſenſus tangendi, nihil percipiet: ſin carni apponatur, percipiet. Ita ſit, ut caro medium eius ſit, quod tactum mouere poteſt. Ea autem quæ ſub tactum cadunt, corporis ſunt, qua ex parte corpus eſt, differentias & diſtinctiones. Differentias autem appello eas, quæ elementa diſtingunt, calidum, frigidum, aridum, humidum: de quibus antea ubi egimus de elementis, diximus. Eorum uero ſenſus ſedes & locus in quo primum eſt tactus, pars eſt quæ talis eſſe poteſt, qualia reipſa ſunt, ea quæ tactum mouent. Senſu enim percipere

pere

pere eſt aliquo modo affici & pati. Itaque *quod facit, id quale eſt reipſa, tale illud, quod tale eſſe poteſt, facit.* Quocirca *rem æque calidam, aut frigidam, duram, uel mollem ſenſu nõ percipimus, ſed eas quæ illis qualitatibus præſtant, quòd ſenſus ſit quaſi quiddã medium repugnãtiæ, quæ in rebus ijs quæ ſenſum mouere poſſunt reperitur, ob eámque cauſam, ea quæ ſub ſenſum cadunt iudicet.* Eſt *enim in mediocritate uis iudicandi, præſertim cum ſi cum duobus extremis conferatur, alterutrius nomen obtineat.* Et *quemadmodum id quod album & nigrum quippiam ſenſu percepturum ſit, neutrum eorum reipſa eſſe debet, ſed eiuſmodi ut utrunque eſſe poſſit, itémque in cæteris ſenſibus: ſic etiam tactus, nec calidus, nec frigidus eſſe debet.* Præterea *ut aſpectui quodam modo, & ea quæ oculos mouent, & ea quæ non mouent ſubijciuntur, itémque alij ſenſus in cõtrarijs uerſantur: ſic tactus, & rei eſt quæ ſub tangendi ſenſum cadit, & eius quæ non cadit.* Id *autem ſub tangendi ſenſum nõ cadit, & id quod plane exiguam habet differentiam, & rationem eorum quæ ſub tactum cadunt, ut aer: & rerum ſub tactum cadentium exuperantiæ, quo in genere ea ſunt, quæ uim habent ad interimẽdum.* Ac *de ſingulis quidem ſenſibus prima quadam ac rudi forma ſubiecta diximus.* De *toto autem* Cap. 12. *ſenſuum genere, hoc intelligendum eſt ſenſum eſſe id quod uim habet accipiendi ſine materia formas & ſpecies rerũ ſub ſenſum cadentium: ut cera annuli formam ſine ferro, aut auro accipit, ſignúmque aureum aut æneum recipit, non qua ex parte æs, uel aurum eſt.* Eodémque *modo unuſquiſque ſenſus ab eo quod colore, aut ſapore, aut*

ſono præditum eſt, afficitur, quod non fit quatenus unumquodq; eorum eſt hæc, uel illa ſubſtantia, ſed quia tale, atque ex ratione. Principium autem ſentiendi eſt, id in quo hæc talis uis reperitur. Atque id quidem idem eſt, ſed eius eſt natura, & ratio diuerſa. Quod enim ſenſu percipit, eſt id quædam magnitudo, ſed non eo ipſo, quo uim habet ſentiendi: nec ſenſus magnitudo eſt, ſed illius uis & ratio. Ex quibus hoc etiam perſpicuum eſt, cur ea quæ mouent ſenſum, ſi qualitatibus excellãt, ſenſus inſtrumẽta labefactẽt. Si enim ſit in ſede ſenſus uehementior motio, ratio ipſa in qua ſenſus conſiſtit diſſoluitur, quẽadmodũ concentus, & contentio, ſi chordæ uehemẽter pulſentur. Illud etiã perſpicuum eſt, quamobrem ea quæ gignuntur è terra non ſentiant, quæ & partem quandam animatam habent, & à rebus tactum mouentibus afficiuntur: nam & frigeſcunt & calent. Hoc fit propterea quòd medio carent, eoq; principio quod ſpecies rerũ ſub ſenſum cadentiũ recipit: quódq; patiendo materiam ipſam retineant. Quæri aútem poteſt hoc loco, nũ aliquo modo afficiatur ab odore id, quod olfacere non poteſt: aut à colorè id, quod non poteſt cernere. Quod etiam de cæteris quæri poteſt. Cum uero odor id ſit quod odoratum mouet, & ſi quid odoris ſenſum afficit, id odor faciat, profecto nihil neque eorum quæ olfacere non poſſunt, ab odore affici poteſt, eadémque eſt ratio cæterorum: neque eorum quæ poſſunt, niſi quatenus quodque eorum uim habet ſentiendi. Quod hinc etiam perſpici poteſt, quòd nec lumen & tenebræ, nec ſonus, nec odor, ullo modo corpora afficiunt, ſed ea tãtum in quibus inſunt, ut ſpiritus cũ tonitru ligna diſcerpit. Quãquam res quæ ſub

tactum

tactum cadunt,atq; ſapores corpora afficiũt. Aliter enim, à quo tandem inanimatæ res paterentur, atque immutarentur? An illa etiam afficiunt? an non omne corpus eam uim habet,ut ab odore & ſono patiatur,& ea quæ ab illis afficiuntur,nullo certo termino coërcentur,nec manẽt? uelut aer,qui olet quaſi aliquid acceperit. Quid eſt igitur odore affici,niſi aliquid accipere & quaſi pati? an olfacere quidem eſt ſenſu percipere,aer autẽ affectus, cito eiuſmodi efficitur,qui ſenſum moueat?

ARISTOTELIS DE
ANIMO LIBER TERTIVS.

NON *eſſe autem ſenſus,niſi quinque (hos autẽ dico, aſpectum, auditum, odoratum,guſtatum & tactum) ex his intelligi poteſt. Si omniũ quorũ tactus ſenſus eſt, nũc etiam ſenſum habemus (omnes enim eius quod tactum mouet quatenus mouet, affectiones, tactu à nobis percipiuntur) neceſſe eſt,ſi quis ſenſus abſit, partem etiam aliquam nobis abeſſe,in qua ſenſus ſit ſedes. Ac ea quidem quæ nos contingentes ſenſu percipimus,ſenſu tangẽdi quo præditi ſumus,percipiuntur: quæ autem medio interiecto ſenſu percipimus,ac non ita,ut ea contingamus,ſimplicibus interuallis, ut aere atque aqua, percipimus.* Res *autem ita habet, ut ſi ũno adhibito medio,multa quæ ſenſui ſubijciantur, quæque diuerſi ſint inter ſe generis ſenſu* Cap. I.

percipiantur, neceſſe ſit eum qui inſtrumentum ſenſus ſocietate naturæ cum illo medio coniunctum habeat, uim eam habere, ut utrunque ſentire poßit: uelut ſi ex aere ſit ſenſus, & aer tum ſoni ſit, tum coloris. Si *plura ſint eiuſdem, ut coloris, & aer, & aqua (utrunque enim perlucidum eſt) is etiam qui alterum eorum tantum habeat, per utrunque ſentiet.* Ex *duobus autem quæ ſimplicia ſunt, ex aere & aqua, ſenſus ſolum conſtant: pupilla enim naturam aquæ, auditus, aeris, odoratus alterius horum imitatur.* Ignis *autem aut in nullo reperitur, aut communis eſt omnium.* Nihil *enim ſine calore uim ſentiendi habet.* Terra *uero aut nullius eſt, aut certe maxime tactui proprietate quadam admixta eſt.* Ita *relinquitur nullum eſſe ſenſus inſtrumentum quod aquæ & aeris expers ſit.* Hæc *autem etiam nunc nonnullis animantibus ſuppetũt.* Omnes *igitur ſenſus in ijs animantibus quæ non ſint imperfecta nec debilia, reperiuntur.* Conſtat *enim talpam oculos ſub cute habere.* Ita *ſi nulla eſt alia natura aut affectio, quæ non aliquam naturam, quæ hic eſt, attingat, profecto nullus ſenſus abeſt.* Nec *uero fieri poteſt, ut proprius ſit ullus ſenſus eorum quæ communia ſunt, quæ eadem unoquoque ſenſu improprie, & per aliud percipiamus: uelut motus, ſtatus, figuræ, magnitudinis, numeri, unius.* Hæc *enim omnia motu ſentimus: ut magnitudinem, motu:* Ita *figuram etiam, quippe cum figura, quædam ſit magnitudo: quod autem quieſcit, ex motus priuatione: numerum uero cohærentis naturæ priuatione: tum uero ijs quæ propria ſunt.* Vnuſquiſque *enim ſenſus unius ſenſum habet.* Ex *quo perſpicitur, fieri non poſſe, ut cuiuis horum ſuus*

quidam

quidam ſenſus tribuatur, ut motui. Sic enim fiet, ut nunc cum dulcis rei ſenſum aſpectu habemus. Idq; *fit propterea quòd utriuſque ſenſum habemus quo, cum cõcurrunt, ea agnoſcimus.* A*liter enim nullo modo, niſi aliena ui non ſua aliquid ſenſu percipimus, ueluti* Cleonis *filium, non quia* Cleonis *ſit filius, ſed quòd albus, cui* Cleonis *eſſe filium accidit.* A*tqui eorum quæ omnium ſenſuum communia ſunt, communem iam ſenſum habemus, ídque per ſe ac non per aliud. nullus igitur eſt ſenſus proprius eorum.* N*eque enim aliter ea ſenſu perciperemus, niſi id quod dictum eſt, ut nos* Cleonis *filium cernimus.* Q*uæ autem ſunt alterius propria, ea ſenſus alij improprie ac per aliud percipiunt, non hoc ipſo quod ſunt illi ipſi ſinguli ſenſus, ſed quia unus ſit, cum ſenſus ſimul in eodem uerſatur, ut bilem amaram eſſe ac rufam.* N*eque enim certe quidem diuerſus ſenſus utrunque unum eſſe iudicat.* I*taque fallitur, & ſi quid rufum ſit bilem eſſe exiſtimat.* S*ed quærat hoc loco aliquis, quid ita plures ſenſus non unus tantum nobis ſit datus.* A*n'ne conſequentia, & ea quæ communia ſunt omnium nos fugiant, ut motus, magnitudo, & numerus?* P*ræſertim cum ſi aſpectus unus eſſet, & idem in candore uerſaretur, magis hæc nos laterent, omniáque nobis candor eſſe uiderentur, propterea quòd color & magnitudo ſimul in eandem rem cadunt.* N*unc uero quoniam in alio etiam ſenſu communia inſunt, planum fit, aliquid aliud unumquodque eorũ eſſe.*

Q*uoniam autem nos ipſos & cernere & audire percipiamus, certe uel aſpectu nos cernere neceſſe eſt percipiamus, uel alio ſenſu, qui idem & in aſpectu ipſo,* Cap. 2.

& in colore qui obijcitur, uerſetur. Ita *uel duo ſenſus eiuſdem rei erunt, uel idem in ſe ipſe uerſabitur. Iam uero ſi ſenſus alius in aſpectu uerſetur, aut nullus erit in eo finis neque modus, aut certe idem erit ſuiipſius ſenſus. Ita in primo hoc faciendum erat. Verum illud non caret dubitatione. Si enim aſpectu & oculis percipere aliud nihil eſt niſi cernere, & color cernitur, aut id quod colore prædictum eſt: profecto ſi quis cernet id ipſum quod cernit, colorem etiam res quæ primum cernit habebit. perſpicuum ergo eſt, non unum ac ſimplex eſſe oculis percipere. Etenim cum non cernimus, tum tenebras & lumen, quanquam non eodem modo, internoſcimus. præterea id quod cernit, quodam etiam modo coloris eſt particeps, quippe cum ſedes ſenſus rem quæ ipſum mouet, ſine materia recipiat. Itaque rebus ijs quæ ſub ſenſum cadunt abſentibus, & ſenſa, & uiſiones inſunt in ſenſibus. Quanquam autem rei quæ ſenſum mouet, & ſenſus unus eſt, & idem actus, ueluti ſonus qui reipſa eſt, ab audiendi actu non differt, eorum tamen eadem natura & ratio non eſt: præſertim cum fieri poßit, ut is qui au ditu ſit præditus, non audiat, & quod ſonum habet, non ſemper reſonet. Cum autem id quod audire poteſt, in eo ipſo occupatur, & reſonat id quod ſoni eſt particeps, tum denique ſimul, & auditus, & ſoni actus eſt, ut illud auditio, hoc ſonitus dici poſſe uideatur. Quòd ſi & motus & effectio, & paßio in eo ſunt quod fit, profecto ſit neceſſe eſt, & ſonus, & auditio re ipſa, in eo quod uim eorum recipere poteſt. Eorum enim quæ efficiendi & mouendi uim habent uſus & functio in eo quod patitur & accipit, ineſt.*

eſt. Itaque non neceſſe eſt moueri id quod motum afferat. Eius igitur quod uim reſonandi habet, functio, ſonus dicitur. aut (ſi licet uerbum fingere) ſonatio: eius autem quod audiendi, auditus uel auditio. Duobus enim modis & auditus & ſonus dicitur. Eadem eſt ratio & reliquorum ſenſuum, & eorum quæ ſenſibus ſubiiciuntur. Vt enim effectio, & perpeſſio in eo ſunt quod patitur, non in eo quod facit: ſic rerum quæ ſenſum mouent actio in eo eſt, quod uim ſentiendi habet. Sed in quibuſdam nomen habuerũt, ut ſonitus, ut auditio, in aliis alterum uacat nomine. ὅρασις enim, intuitum uocemus, ſenſus oculorum functio dicitur: coloris autem, nomen non inuenit, ut deguſtatio functio eſt rei quæ apta eſt ad guſtandũ, ſaporis autem nomen non habet. Quoniam autem unus actus eſt & rei quæ ſenſum mouet, & eius quæ ſenſu percipere poteſt, natura autem & ratio diuerſa, neceſſe eſt, ſimul & interire & conſeruari tum auditum qui ita dicatur, tum ſonum, tum ſaporem, tum deguſtationem, aliáque eodem modo. Quæ autem ex ui & poteſtate dicuntur, non neceſſe eſt. idque non recte tradiderunt ij qui ante nos de naturæ ratione diſſeruerunt, nihil eorum quæ alba & nigra ſint ſine aſpectu, nec ſaporem ſine guſtatu poſſe exiſtere. Quadam enim ex parte recte, quadam non recte dixerunt. Cum enim duobus modis ſenſus & id quod ſenſibus percipitur, dicatur, & ex ui quæ in eis eſt, & ex uſu atque actione: de his quidem uera eſt, de aliis non eſt uera eorũ ſententia, illíque uno modo & ſimpliciter de iis diſſerebant, quæ non uno modo dicerentur. Quòd ſi concentus quædam uox eſt, & uox atque auditus, ſunt quaſi unum

& non quaſi unum & idem, & concentus ratio eſt, auditus etiam ratio quædam ſit neceſſe eſt. Ob eámque cauſam aures obtundit atque labefactat id omne quod nimia quadam & acutie & grauitate ſoni præſtat. Itémque in ſaporibus guſtatum, in coloribus etiam aſpectum, id quod nimio fulgore nimiáque opacitate præditum eſt, & odoratum nimis dulcis aut acer odor, labefactat, quòd ſenſus quædam ratio ſit. Itaque iucunda & grata ſunt, ſincera & ſimplicia omnia, cum modus quidam ratióque adhibetur. Veluti quod acutum eſt aut dulce, aut ſalſum. Tum enim grata ſunt. Quanquam ea quæ permixta confuſáque ſunt, maius habent cum concentu commercium, quàm acuta & grauia. Tactui autem propoſitum eſt id quod uim habet caloris aut frigoris, ſenſus uero, ipſa ratio & temperatio eſt. Sed ea in quibus hæ affectiones maiores ſunt quàm decet, uel offendunt ſenſus, uel labefactant. Ergo unuſquiſque ſenſus & in ſubiecta ac propoſita re quæ ſenſum mouet, uerſatur: & in ſentiendi parte, quatenus ſenſus ſedes eſt, ineſt, & propoſitæ ſibi ad ſentiendum rei uarietates differentiáſque diiudicat. Veluti alba & nigra, aſpectus: dulcia & amara, guſtatus. Quod etiam fit in cæteris. Quoniam autem alba & dulcia, ſinguláſque res quæ ſenſibus percipiũtur collatas inter ſe, internoſcimus atq; ſenſu percipimus, & differre inter ſe, & quid differant, hoc ſenſu faciamus neceſſe eſt. Senſus enim hæc mouentia ſunt. Ex quo perſpici licet, carnem ultimã non eſſe ſentiendi ſedẽ. Neceſſe enim eſſet, id quod iudicaret, tangendo iudicare. Nec fieri poteſt, ut id quod iudicat, diuerſis dulcia ab albis

bis differre iudicet:ſed alicui uni horum utrunque notum eſſe debet. illud enim perinde eſt ac ſi diceres, cum huius ego,tu illius ſenſum habes,conſtare illa eſſe inter ſe diuerſa.Vnum igitur aliquid ſit oportet quod aliud dulce, aliud album eſſe dicat.Cum ergo idem aliquid hoc dicat, profecto ut dicit, ita & animo & ſenſu percipit. Illud *igitur perſpicuum eſt, res eſſe diuerſas à diuerſis non poſſe iudicari. Quod etiam fieri non poſſe in diuerſo tempore, hinc perſpici licet.* Vt *enim idem aſſerit, aliud bonũ eſſe, aliud malum,ſic quando unum diuerſum eſſe dicit,etiam alterum dicit,neque id quando per aliud & improprie,uelut ſi nunc dico aliud eſſe,non tamen nunc aliud eſſe dico, ſed ita,& nunc dicit,& nunc eſſe diuerſum.*Simul *igitur.*Ita *& unum quippiam eſt quod diuerſa eſſe illa iudicat,idq; in uno quodam ac minime diſtincto tempore facit.* At *uero fieri non poteſt ut contrariis motionibus idem ſimul agitetur, qua ex parte diuidi non poteſt, atque in tempore quod diuidi nequeat.* Si *quidi enim dulce eſt,ſenſum, uel mentem hoc modo mouet: quod autem amarum eſt, contra,& id quod album eſt alio modo mouebit.*Num *igitur id quod iudicat ſimul & numero diuidi & tempore ſeparari non poßit,cogitatione autem & ratione poßit? partim ergo ut diuiduum res diſtinctas percipit,partim ut indiuiduum,quippe cum ratione diuidi poßit,loco uero,tempore numeróque non poßit.* An *ne id quidem fieri poteſt?* Et*ſi enim idem uim habeat,ut & diuidi poßit & nõ poßit,atque ſit contraria,tamen reipſa utrunque eſſe non poteſt,ſed cum id quod eſſe poterat in rem confertur,tantum diuidua res eſt,nec idem ſimul album & nigrum eſſe ullo*

modo poteſt: quare nec ſpecies eorum ſimul accipere, ſi eius generis eſt ſenſus & intelligentia, Verum perinde hic res habet atque in puncto quod partim unũ eſt partim duo, qua etiam ratione diuiduum eſt. Quod ergo iudicat, unũ eſt atque ſimul, quatenus diuidi non poteſt: quatenus uero poteſt, unum non eſt. Bis enim eodem ſigno ſimul utitur. Ac quatenus quidem ad duo utitur termino ipſo, duo iudicat, & diuerſa fit, ut à diuerſis: quatenus uero unũ eſt, uno & ſimul utitur. Ac de principio quidem quo animantia uim ſentiendi habere dicimus, dictum ſit hactenus.

Cap. 3. Quoniam autẽ duabus maxime differentiis animũ definiunt, mutatione loci, & intelligentia, iudicio, atque ſenſu, animo cernere & ſapere, quaſi quiddam ſentire uidetur eſſe. his enim duobus res animus iudicat atque cognoſcit. Et ueteres quidem ſentire ac ſapere idem eſſe dicunt, id quod Empedocles his uerſibus indicat:

" Sẽper enim ad præſens hominũ ſapiẽtia creſcit. & alibi:
" Hinc ipſos diuerſa docet ſapientia ſemper.

Idem etiam illi Homeri ſignificant,

" Talis enim cunctis ratio mortalibus hæret,
Quam uult quotidie eſſe parens hominúmque Deúmque.

Hi enim omnes ut ſenſum, ſic mẽtem corporeæ cuidam naturæ addictam exiſtimant, rémque ſimilem è ſimili ſenſu percipi atque ratione, id quod etiam initio huius diſputationis explanauimus. Atqui æquum erat ſimul eos de errore etiam diſputare. Magis enim animantia attingit, & diutius in eo animus uerſatur. Itaque neceſſe eſt, aut, id quod nonnulli ſentiunt, ea omnia uera eſſe quæ uideãtur, aut errorem rei eſſe diſſimilis perceptionẽ. Hoc enim contrarium

trarium

trarium illi eſt, id quod ſimile ſit à ſimili cognoſci. Videtur autem error & ſcientia eadem eſſe contrariorum. Ac ſenſu quidem percipere, & intelligere non idem eſſe, hinc perſpici poteſt, quòd cum illius omnes animantes ſint participes, hoc tamen in paucis reperiatur. Neque uero intelligere, illud quo & rectè & non rectè res percipiuntur. (Rectè enim ſcientia, prudentia & opinio uera percipit, non rectè, eorum contraria) nõ inquam hoc ipſum intelligere, idem eſt, quod ſenſu percipere. Sẽſus enim ſemper uerus eſt eorum quæ eius ſunt iudicij, & omnibus hominibus datus eſt. Sub ratiocinationem autem falſum etiã cadere poteſt, nec ea ulli niſi cui ratio, conuenit. uiſio enim cũ à ſenſu & ratione differat, tamen nec ſine ſenſu exiſtere poteſt, nec ſine hac ipſa, exiſtimatio & animi ſententia. non eſſe autẽ idem uiſionem, & exiſtimationem, hinc intelligitur, quòd uiſio eſt in noſtra poteſtate cũ uolumus. Aliquid enim poſſumus ob oculos ponere, id quod faciunt ij qui memoriæ cauſa quædam ſibi ſimulacra & imagines effingunt. opinio autem in nobis ſita non eſt, quippe cum neceſſe ſit nos aut falſum aut uerũ dicere. Præterea cum de re aliqua graui & terribili, aut etiam forti ſententiam dicimus, ſtatim afficimur. In uiſione autẽ ita affecti ſumus, ut ij ſolent qui in picturas res horribiles audaciæque plenas cernunt. Exiſtimationis etiam ipſius differentiæ ſunt ſcientia, opinio, & prudentia, eorúmque cõtraria, de quorum diſtinctione alio loco dicemus. De ea autẽ parte animi qua intelligimus quoniam à ſenſu differt, cuius una pars imaginũ quæ nobis offeruntur uidetur eſſe, altera exiſtimationis, ita de altera dicendum erit, ſi de ea qua res ipſas fingimus dixeri-

*mus.Si igitur uiſio,ea eſt qua aliquod nobis uiſum incidiſſe dicimus,ut non comprehendatur ſi quid hoc nomine per tranſlationem appellatur, profectò non eſt una quadã facultas aut habitus ex ijs quibus iudicamus,uerúmque aut falſum enunciamus.*Hæc autem *ſunt ſenſus, opinio,intelligentia,ſcientia.* Ac *uiſionem quidem ſenſum nõ eſſe, hinc primum intelligitur, quòd cũ ſenſus uel habitus & facultas ſit, uel eius uſus & actio,qualia ſunt uiſus & intuitus,tamen aliquid nobis uidetur,cum neutrum horum ſit, quo in genere ea ſunt omnia quæ in ſomnis uidẽtur.* Deinde *ex hoc etiam,quòd ſenſus ſemper adeſt,uiſio nõ ſemper.* Q*uòd ſi idẽ eſſet quod ſenſuum functio,omnibus animantibus uiſio ineſſe poſſet, quod non uidetur, ueluti formicæ, api, aut uermi.* Præterea *ſenſus ſemper uerus eſt, uiſiones autem plerũque falſæ ſunt.*Iam *uero cum acriter accuratéque in rebus quæ ſub ſenſum cadunt occupati ſumus,nõ ſolemus dicere,id quod ſenſu percipiamus nobis hominem uideri,ſed magis cũ non perſpicue euidentérque ſenſu percipimus,túmq; uel uerus uel falſus eſt .* Et *quod iam antea diximus,uiſa dormientibus uidẽtur.*Nec *uero alterutrum eorum quæ ſemper uerum enunciant,qualis eſt ſciẽtia,& intelligentia,eſſe ullo modo poteſt.Eſt enim etiam falſa uiſio.*Re *ſtat ergo uidere ſit'ne opinio.*Opinio *quidem & uera & falſa eſt,ſed opinionẽ fides ſequitur.neque enim fieri poteſt,ut is qui opinatur ea quæ ei uideãtur non approbet. Beſtiarum autem nulli fides conuenit,pleriſque autem fingendi facultas.*Præterea *omnem opinionem fides ſequitur, fidem autem perſuaſio, quam ratio parit, & in pleraſque beſtias uiſio cadit, ratio non cadit .* V*iſio igitur nec opinio*

cum

cũ ſenſu erit, nec per ſenſum hauſta, nec opinionis ſenſúſque coniunctio, ut cum ex ijs quæ dicta ſunt patet, tum eo conſtare poteſt, quòd neceſſe ſit non eſſe alterius cuiuſdam rei opinionem ſed illius, cuius & ſenſus habeatur. ueluti ex rei albæ opinione atque ſenſu coniunctio, uiſio eſt. Ne*que enim ex opinione qua aliquid bonum eſſe dicitur, & ex ſenſu quo quid album eſſe percipitur, coniunctio, uiſio eſſe ullo modo poteſt.* Videri *ergo idem eſt quod opinari, id quod ſenſu percipias, non per aliud nec improprie.* Viden*tur autem etiam falſa, de quibus uera habetur ſententia, ut ſol pedalis uidetur, ſed ſententia & approbatio eſt eũ maiorem eſſe terra. fit ergo ut uel ille ſentẽtiam ſuam quæ uera erat, re ſalua non oblitus, nec de ſententia deiectus amittat, uel ſi etiam in ea ſit, uera ſit & falſa neceſſario.* At *in falſum conuerti ſolet opinio, cum mutata res eſt, idque latet.* Non *igitur quicquam eorum eſt, nec ex his uiſio.* Sed *quoniam fieri poteſt, ut cum hoc pulſum eſt, alterum ab eo pellatur, & uiſio quidam pulſus ac motus quidam uidetur eſſe, nec ſine ſenſu exiſtere, uerum in ſentientibus, & quorum ſenſus eſt: fieríque etiam poteſt, ut motus atque pulſus ab actu ſenſus afferatur, eúmque motum neceſſe eſt ſenſum imitari, certe uiſio motus erit qui nec ſine ſenſu conſtare, nec in ijs quæ non ſentiunt, ineſſe poteſt: multáque per eã & facere poteſt & pati id in quo ipſa ineſt, eámque ipſa uim habet, ut & uera & falſa eſſe poſſit.* Idque *fit propterea quòd ſenſus primum eorum quorum proprium eius eſt indicium, uerus eſt, uel quàm minimum falſitatis habet. deinde in ea re in qua hæc ipſa inſunt uerſatur, & in his iam falſi locus eſſe poteſt.* Neque *enim in*

eo fallitur ſenſus quòd candorem eſſe enunciat, ſed in eo quòd hoc uel aliquid aliud, album eſſe iudicat, decipitur. Poſtremo *in iis ipſis quæ communia ſunt, & accidentia ſequuntur, in quibus propria reperiũtur, quo in genere ſunt motus & magnitudo, quæ rebus ſenſum mouentibus conueniunt: atque in his ſenſus errare poteſt maxime. motus ergo qui ab uſu actionéque ſenſus gignitur, differẽtias accipiet à ſenſibus trium iſtorum. Ac primus quidem præſente ſenſu uerus eſt, reliqui duo & præſente & abſente falſi: maximéque ſi id quod ſenſui ſubijcitur, procul abſit. Quòd ſi ea quæ commemorata ſunt nihil aliud habent præter uiſionẽ, ídque eſt quod dixi, certe uiſio erit motus & pulſus quo animus à ſenſu, qui ſuo munere fungitur, agitatur.* Quoniam *autem aſpectus maxime ſenſus nomine appellatur, hinc factum eſt, ut* φαντασία Græcis ἀπὸ τοῦ φάους *nomen acciperet, quòd ſcilicet abſque lumine nil cernere oculis licet.* Et *quoniam huiuſmodi à ſenſu profectæ motiones animis impreſſæ manent, referúntq; ſimilitudine ipſos ſenſus, propterea per illas multa animantes conantur & faciunt, aliæ quòd mentis expertes ſint, ut beſtiæ, aliæ ut homines, quòd mens in eis interdũ uel perturbatione uel morbo, uel ſomno impedita & obſcurata ſit. Ac de uiſione quidem quid ſit, & quæ eius ſit cauſa, dictum ſit hactenus.*

Cap. 4. Pars *autem ea animi, quæ cognoſcit, & ſapit ſiue ſeparabilis ſit ſiue etiam nõ ſeparabilis reipſa, ſed ſola ratione, quam differentiam habeat, & quemadmodum mentis actio fiat, uidendum eſt. Si intelligere eſt ſentire, aut quiddã accipere, & pati erit à re quæ ſub intelligentiam cadit, aut aliquid aliud eiuſdem generis. Impatibilis ergo ſit mẽs neceſſe*

neceſſe eſt, eámque uim habeat, ut & ſpecies rerum recipere & talis eſſe poßit: non autem ut ſit ipſa res: quánque rationẽ habet ad res quæ ſenſum mouent ea pars animi quæ ſenſus eſt particeps, eandem ad ea quæ intelligẽtia cernuntur, ipſa habeat. Sit igitur neceſſe eſt, quoniã omnia intelligit, omnis concretionis & admixtionis expers, quemadmodum ait Anaxagoras, *ut in omnia ſuum quoddam dominium habeat, id eſt ut notiones rerum percipiat.* Quod *enim alienæ eſſet naturæ, id omne prohiberet & à ſe reijceret, ſi in propinquo exiſteret. ex quo efficitur nullam eſſe eius naturam aliam, niſi eam qua uim intelligendi habere dicitur.* Mens *ergo animi quæ uocatur (mentem autem appello eam, qua ratiocinatur & exiſtimat animus) nihil eſt reipſa eorum quæ ſunt, priuſquam intelligat.* Itaque *conſentaneum eſt eam non mixtam nec cõcretam eſſe cũ corpore.* A*fficeretur enim calore, & frigore, aut etiam ei inſtrumentum quoddam eſſet, ut eſt ei parti qua ſentimus.* Nunc *autem nullum eſt.* Ac *recte quidem ſentiunt ij qui animum formarum locum ac ſedem eſſe dicunt, niſi quòd non eſt in toto animo earum ſedes, ſed in ea eius parte quæ eſt mentis & rationis particeps, neque id re ipſa, ſed eã ſolum uim habet, ut ſpecies & imagines recipiat.* V*acuitatẽ autem affectionis & perturbationis non eſſe ſimilem, eius partis quæ ſenſus, & illius quæ rationis eſt particeps ex ſedibus ſenſus, & ipſo ſenſu perſpici poteſt.* S*enſus enim fungi munere ſuo nõ poteſt, poſtquã res quæ uehemẽter ſenſum mouet, ueluti magnus ſonus color, & odor incidit, cũ mens ipſa, ſi quid intelligentia complectatur, quod magnas habeat in cogitando & intelligendo difficultates, nihilomi-*

nus,imo uero acrius ac melius cætera intueri ſoleat. ea enim pars quæ ſenſus eſt,immerſa eſt & permixta cũ corpore,mẽs uero ab illo ſecreta & ſegregata. Cúmque ita ſingulas res in ſe accepit ut ſit tale quippiam qualis eſt homo ſciens,tum mens quæ reipſa ſit appellatur,quod tum denique fit,cum per ſe ipſa munus ſuum exequi poteſt. Quanquam etiam tum non ſecus atque ſciens homo,quodã modo retineat uim quandam ac facultatem, per quã aliquid aliud eſſe poßit, non tamen eodem modo quo antequã didiciſſet aut inueniſſet.atque ſe ipſa tum intelligentia poteſt cernere. Quoniam autem aliud eſt magnitudo,aliud magnitudinis eſſentia, & aliud aqua,aliud aquæ natura,& ratio, itémq; in pleriſque aliis,non tamen in omnibus. (in nonnullis enim idem eſt.) Profecto *carnis eſſentiã & carnem ipſam aut alia atque alia parte, aut certe eadem, ſed aliter affecta,mens iudicat. Caro enim ſine materia conſtare non poteſt,ſed non aliter atque id quod ſimum uocatur,hanc in illa materia formam ſignificat. Ac ea quidem parte, quæ ſenſus eſt particeps, calida & frigida internoſcit,eáque omnia quorum caro ratio eſt quædam. Alia autem parte uel re diſtincta, uel quæ eam ad ſe rationem habet quam inflexa linea ad ſe habet, cum recta & contenta eſt, carnis etiam naturam rationémque dijudicat. Præterea,ſi eorum quæ abſtractione cõſtant, rectum eſt ut id quod ſimum (eſt enim in cohærente natura) natura autem & ratio rectæ rei aliud eſt,aliud id quod rectum eſt, (ſit autem illa exempli gratia,duo) certe illam rationem alia parte,aut certe aliter affecta dijudicat. Vt ergo ſunt res ſeparatæ ſecretæque à materia, ſic ea plane ſe habent quæ*

in

in ipſa mente ſunt. Quæri autem hoc loco poteſt, ſi mens quiddam ſimplex & impatibile eſt, nec ullã habet, ut Anaxagoræ placet, cum alio ſocietatem & cõmercium, quî tandem fieri poßit, ut intelligat, cum intelligere ſit aliquid pati & quaſi accipere? Qua enim ex parte quiddam commune utrique eſt, unum facere, alterum pati & accipere uidetur. Præterea poßit'ne ipſa etiam intelligentia cerni, quæſtio eſt. Aut enim in aliis etiam mẽs reperietur, niſi ipſa per aliud intelligatur, & unius alicuius ſpeciei ſit id omne quod intelligentia comprehẽditur, aut aliquid habebit admixtum, quod faciet, ut ipſa quemadmodum & cætera, ratione intelligatur: An patitur quidem communi quadam ſignificatione patiendi, ut prius diſtinximus, cum poßit mens ea eſſe quodam modo quæ ſub intelligentiam cadere poſſunt, cum re ipſa nullum ipſa eorum ſit, prius quàm intelligat: hoc autem non aliter intelligi debet atq; in tabula ſit, in qua nihil reipſa depictum eſt. Id quod in mente ſit. Eadem etiam ratione ſub intelligentiam cadit, qua ea quæ ſub intelligentiam cadunt: præſertim cum in ijs quæ materiæ & corporis expertia ſunt, idẽ ſit & quod intelligit, & quod intelligitur. Scientia enim & ars quæ in rerum contemplatione cernitur, & id quod ei propoſitum eſt, eadem ſunt. Sed cauſa inueſtiganda eſt, cur non ſemper mens noſtra intelligat. In ijs autem quæ corporea ſunt, unumquodque eorum, quæ intelligentia continentur, ſolum poteſt eſſe non reipſa eſt, ex quo fit, ut in illis intellectus non inſit, propterea quòd uis quædam & facultas ſine materia ſit horum intellectus, illi autem eſſe ex eorum numero quæ ſub intelligentiam cadunt, reipſa conuenit. Quoniam Cap. 5.

autem in omni natura eſt aliquid, quod materiæ locum in quoque genere obtinet, quòd ipſum cætera omnia eſſe poſſit, aliud uero cauſa eſt & uim efficiẽdi habet, eo ipſo quòd omnia efficiat. quam quidem rationem ad materiam ars habet, neceſſe eſt etiam in animo has ipſas reperiri diſtinctiones: in quo eſt mens eiuſmodi, quæ fiat omnia, altera, quæ faciat, quaſi habitus quidã inſtar luminis, quod quidem facit quodammodo, ut colores qui eſſe poterãt, re-ipſa ſint. Atque *hæc quidẽ mens ſeparata eſt, nõ permixta cum corpore, & impatibilis, cum eius eſſentia in eo ſit ut actus quidam ſit.* Semper *enim id quod facit, ei quot patitur, & principium, materiæ anteponendum eſt.* Idémque *ualet ſcientia quæ non ex habitu ſed ex actione ſpectatur, quòd res quæ illi propoſita eſt, ea uero quæ ex ui & habitu ponderatur, antiquior eſt in uno quidẽ tẽporis ordine. abſolute autem ne temporis quidem ordine antiquior eſt, ſiquidem illa non ſit huiuſmodi quæ intelligat, modo non intelligat.* Separata *autẽ hæc, hoc ſolum eſt quod ipſa eſt, eáque ſola immortalis æternáque eſt.* Porro *ea ſeparata non eſt in nobis ullus memoriæ locus, propterea quòd ſit impatibilis, nihilq; accipere poſſit.* Mens *uero ea quæ uim patiendi & quaſi accipiendi habet, interit, nec ſine hac quicquam intelligit.*

Cap.6 *quam intelligit.* Ac *eorum quidem uerborum, quæ ſimplicia ſunt, intelligẽtia in ijs ineſt, in quibus falſitas nõ uerſatur.* In *quibus autem uerum & falſum uerſatur, notionum eſt iam mentis quædam quaſi unum ſint, coniunctio. & quemadmodum* Empedocles *ait hinc primum quidem capita ſine ceruice extitiſſe, deinde amicitia conglutinari cœpiſſe: ſic hæc ipſa cum diſiuncta ſunt cõponuntur ut media*

dia

media linea & id quod comparari nõ poteſt. Quæ ſi præterita ſint aut futura, tum tempus præterea intelligit, atq; cõiungit. Falſum enim ſemper in coniunctione perſpicitur. Si enim album eſſe enunciet id quod albũ non eſt, non eſſe album copulauit: quanquam fieri poßit, ut hanc omnem mentis actionem appellemus diuiſionem. At enim non hoc ſolum falſum eſt aut uerum, Cleon albus eſt, ſed hoc etiã, erat, aut erit. Mens autem eſt, quæ unumquodque coniungit & copulat. Quoniam autẽ duobus modis dicitur indiuiduum, uel quòd eã uim habeat, ut diuidi non poßit, uel ut reipſa non diuidatur, nihil prohibet intelligi indiuiduũ cum longitudo intelligitur, præſertim cum reipſa non diuiſa ſit: & in tẽpore quod diuidi nequeat. Eodẽ enim modo tempus, quo longitudo & diuidi & non diuidi poteſt. Nõ igitur explicari poteſt quid in utroque temporis dimidio intelligatur, quando ne ullum quidem dimidium ſit ſi non diuidatur tẽpus, niſi forte ita eſſe dicatur, quia eſſe poßit. Cum autem ſeparatim dimidiam partem utranque intelligentia complectitur, ſimul etiam tẽpus diuidit & diſtinguit: ſed tum ut lõgitudines intelligit. Si uero ut ex utraq; dimidia parte conſtantem longitudinem percipiat, hoc etiam faciet in tẽpore, quod in utraque dimidia notionum parte conſumitur. Quod autem non quantitate diuidi poteſt, ſed ſpecie, id mens noſtra in tempore quod diuidi nequit atque adeo puncto temporis conſequitur, & indiuidua animi perceptione. Idq́ue facit per aliud non quatenus illa diuidi poſſunt, ſed quatenus non poſſunt, tum id quod ipſa intelligit, tum tempus in quo intelligit. Eſt enim in his quoque aliquid quod diuidi non poteſt: ſed fortaſſe

non ſeparabile eſt id quod unum tẽpus unámque longitudinẽ efficit, idque eodẽ modo & in omni natura cohærente & in tẽpore, & longitudine contingit. Punctũ uero omniſque diuiſio, atque id quod ita diuidi non poteſt, cognoſcitur ut priuatio, eadémque eſt ratio cæterorũ, ut quo tãdẽ modo malũ & id quod nigrũ eſt, percipit? Ex contrario enim quodãmodo cognoſcit, quod autẽ cognoſcit tale eſt ut aliquid eſſe poſsit aliud quàm eſt, & unũ cõtrariorum in eo eſſe debet. Quòd ſi cui cauſæ non eſt cõtrarium, id ſe ipſum nouit, & reipſa eſt, & ſeparabile. Eſt autẽ dictio quæ aliquid de aliquo enunciat, ut affirmatio etiam omnis uel uera uel falſa. Intelligentia uero non omnis: ſed ea quæ ita quid ſit res concipitur, ut forma intelligatur, uera eſt cum non aliquid de aliquo enunciet. Et quemadmodum aſpectus in re quæ proprie ei ſubijcitur, uerus eſt: ſi uero id albũ quod uidet hominem eſſe aut non eſſe dicat, hoc non ſemper uerum eſt: ſic eſt in ijs, quæ materia carent.

Cap. 7. *Scientia autem quæ ex habitu actionem eduxit, idem quod res quæ ei propoſita eſt ualet, ea uero quæ in habitu ſolum poſita eſt, ordine quidem temporis in uno quodam homine, illa antiquior eſt: omnino uero ne temporis quidem ordine. Ex eo enim quòd reipſa eſt in natura rerum, exiſtunt quæ gignuntur omnia: uidetur autem, id quod ſub ſenſum cadit, facere, ut ea pars animi quæ ſenſus eſt particeps, reipſa ſentiat, cum antea eam tantum uim haberet, ut ſentire poſſet. Neque enim proprie patitur, aut immutatur. Itaq; aliud hoc mouendi genus eſt. Motus enim rei imperfectæ actus dicebatur: at qui omnino ac ſimpliciter actus eſt, reíque perfectæ conuenit, eſt ſane ab illo diuerſus. Ac ſen-*

ſu quidem percipere, eſt ueluti quoddam dicere ac intelligere. cum uero acceſsit uoluptatis aut doloris iudiciũ, tum facta ueluti affirmatione aut negatione appetit aut fugit. eſtque uoluptate affici, aut dolere, nihil aliud niſi partem eam animi quæ ſenſus eſt particeps, ad bonum aut malum, aut alia eiuſdem generis adhibere & conuertere, in quo quidem & declinationis & appetitionis uſus cernitur. Nec uero aliud eſt pars ea in qua appetitus inſunt, aliud ea quæ uim habet declinandi quod malum eſt, nec uero hæ ab ea diſtinguũtur, quæ ſenſus eſt particeps, ſed earum alia tantum atque alia ratio eſt. ei autem parti animi, quæ conſilij eſt & rationis, uiſa, quaſi ſenſa ſunt, quæ eadem cum bonum aut malum aliquid eſſe ait aut negat, tum refugit, aut ſequitur. Itaque nunquam animus ſine uiſis intelligit. Vt autem aer pupillam afficit, & hæc aliud, ſic auditus, extremum autem unum eſt, unumque medium, ſed eius plures rationes ſunt. Qua autem parte dijudicet, quid inter dulcia & calida interſit, dictum eſt quidem etiam antea, ſed tamen dicendum eſt etiam hoc modo. Eſt enim unum quiddam, atque ita unum ut termini & extremi locum & uim obtineat, atque hæc unum ſunt proportione & numero, quẽ hoc habet ad utrũque, ut illa inter ſe affecta ſunt. Quid enim attinet ambigere, quonam pacto ea quæ eiuſdem generis ſunt, iudicet, aut contraria? ut id quod album eſt & nigrum. ſit igitur ut a id quod album eſt, affectum eſt ad b, quod nigrum eſt: ſic c, ad d, eandem habeat rationem, quam illa inter ſe habent. Ita etiam uiciſsim commutato ordine. Si ergo c, d, uni conueniant, eandem rationem, qua etiam a, b, habe-

bunt. Ac idem quidem ſunt & unum, non autem eorum eadem ratio eſt: ſic illud eodem modo. Eadémque ratio eſt, *ſi a ſit id quod dulce eſt, & b id quod album. Ac ſpecies quidem ea pars animi quæ rationis eſt, ex uiſis intelligit, & ſimul atque in illis ei aliquid appetendum aut declinandum proponitur, etiam cum ſine ſenſu uiſa ei obiiciuntur, mouetur ac impellitur, ut ſenſu percipiens ſignum facibus datum ignem eſſe, communi ſenſu cum cernit moueri, hoſtem eſſe cognoſcit.* Nonnunquam *uero cum animo uiſa quæ in ipſo ſunt, uel notiones offeruntur, tanquam cernens, ratione ac conſilio res futuras cum præſentibus connectit, & cùm ibi aliquid iucundum aut moleſtum eſſe ſtatuerit, tum denique illinc refugit, aut ſequitur, atque omnino quippiam agit.* Veri *autem & falſi iudicium quæ in actionem non conferuntur, in eodem quidem, quo bonum & malum, genere conſiſtunt, ſed tamen per id quod eſt omnino ac ſimpliciter, & aliqua ex parte differunt.* Quæ *uero à materia ſeparantur & quaſi abſtrahuntur, ea cõprehendit, non aliter, ac ſi id quod ſimum eſt, non hoc quidem ipſo quo ſimum eſt, qua ſane ratione non poteſt ſeparatũ intelligi, ſed qua ratione eſt cõcauum: tũ enim abſque carne in qua ineſt concauitas intelligeret.* Ita *res quæ mathematicis propoſitæ ſunt, cum ſeparatæ non ſint, ut ſeiunctas abſtractáſque à materia, cum illas intelligentia comprehendit, intelligit.* Omninóque *mens eſt res ipſa, cum munere intelligendi fungitur.* Vtrum *autem fieri poſſit, ut aliquid eorum quæ ſeparata ſunt, percipiat & intelligat, cum ipſa non ſit ſeparata à magnitudine, nec ne, poſt conſiderandum erit.*

cap. 8. Nunc *uero ea*

quæ

quæ de animo diximus paucis complectentes, hoc rurſus ſtatuimus, animum eſſe quodam modo omnia. Omnia *enim quæ ſunt, aut ſenſum mouent, aut ratione cernuntur. Eſt autem ſcientia quodam modo res, quæ ea comprehēduntur, & ſenſus ea quæ ſub ſenſum cadunt, quod quēadmodum fiat, quærendum eſt.* Diuiduntur *quidem in res ſcientia & ſenſus, ita tamen, ut ijs quæ habitu ſolo cernuntur, res eas in quibus uerſari poſſunt nec reipſa uerſantur, tribuamus: ijs uero quæ ad uſum & actionem adhibētur, eas etiam in quibus reipſa occupata ſunt. Animi autē pars & ea quæ ſenſus, & ea quæ ſciētiæ atque artis eſt, ea ſunt quæ illorum induere naturam poſſunt, illa quidem eorum quæ ſub ſenſum cadunt, hæc uero eorum quæ ſub ſciētiam. Atqui neceſſe eſt aut res ipſas ineſſe in animo, aut certe earum ſpecies ac imagines.* Non *ipſæ quidem certe.* Neque *enim lapis in animo ineſt, ſed eius ſpecies.* Itaque *animus eſt inſtar manus.* Vt *enim manus inſtrumentum eſt inſtrumentorum, ſic mens forma formarum eſt, & ſenſus forma eorum quæ ſenſum mouent.* Quoniam *autem res nulla eſt (ut uidetur) quæ à magnitudinibus, quæ ſub ſenſum cadunt ſeiuncta atque ſeparata ſit, certe in formis & ſimulacris quæ ſenſibus ſubiiciantur, ea quæ animo ac ratione cernuntur, inſint neceſſe eſt, tam ea quæ detractione eſſe dicuntur, quàm ea quæ ſenſum mouent, habitus & affectiones.* Ob *eámque cauſam, ſi quis nihil omnino ſenſu percipiat, is nec diſcere, nec intelligere ullo modo poteſt.* Cum *uero aliquid animo conſiderat & intuetur, is ſimul uiſis neceſſe eſt impulſus ſit ad conſiderandum, uiſa enim ſunt quaſi ſenſa quædam, niſi quòd*

materiæ ſunt expertia. Viſio autem ab affirmatione & negatione differt. uerum enim aut falſum in notitiarum coniunctione cernitur. Primæ autem animi notiones quid impediet, quominus uiſa quædam ſint? An ne hæ quidem uiſa ſunt, etſi non ſine uiſis poßint exiſtere?

Cap. 9. *Quoniam autem animus is ex quo animantes conſtant ex duplici ui ac facultate, definitus eſt, quarum altera eſt uis iudicandi, quod rationis & ſenſus munus eſt: altera etiam, qua mouentur loco, de ſenſu quidem ac mente dictum ſit hactenus: de eo autem quod motum affert, quid tandem ſit animi, uidendum eſt, utrum aliqua eius pars quæ ſeparata ſit, & diſtincta uel magnitudine, uel ratione, an etiam totus animus. Et ſi pars eſt aliqua, utrum propria quædam præter eas quæ dici nominaríque ſolent, & eas quas enumerauimus, an una harum quædam. Hoc uero ſtatim dubitationem affert, quemadmodum appellari partes animi debeant, quótque ſint. Quodam enim modo innumerabiles ſunt, nec eæ ſolum ſunt, quas nonnulli tradunt aliam eſſe rationis, aliam in qua irarum ardor exiſtit, tertiam quæ cupiditatum ſedes ſit, alij uero eas ita partiuntur, ut aliam eſſe dicant quæ rationem habeat, aliam, quæ eius expers ſit. Ex differentijs enim per quas iſti eas tradunt diuidi, aliæ etiam partes exiſtunt, quæ maiorem quàm hæ ipſæ, dißimilitudinem habent, de quibus paulo ante dictum eſt, ut ea quæ alendi uim habet, quæ in ijs etiam quæ terra gignit, ineſt, omnibúſque animantibus: & ea quæ ſenſus eſt, quam nemo facile ut rationis participem aut eius expertem ſtatuerit. ea præterea in qua uiſa imprimuntur, quæ quidem cum ab omnibus ratione &*

cogi-

cogitatione differat, tamẽ quænam ſit pars, quæ aut idem quod illa ualeat, aut ab eadem diuerſa ſit, magnam habet dubitationem, ſi quis animi partes diſtingui ſepararíque ponat, alia etiam eſt in qua cupiditates inſunt, quæ & ratione & facultate à cæteris differre, uideatur. Et certe *alienum eſt & abſurdum hanc diuellere, præſertim cum in ea parte quæ rationis eſt, uoluntas inſit, & in ea quæ rationis eſt expers, cupiditas & ira*. *Quòd ſi tribus animus contineatur, profectò in unoquoque cupiditas erit. Quod autem hoc tempore quærimus id eſt, quid ſit, quod loco animal moueat*. Nam *& motum eum qui accretionis, & eum qui imminutionis eſt, qui in omnes animantes conueniunt, gignendi & alendi uim habens pars quæ in omnibus ineſt, afferre uideatur*. De *reſpiratione autem & expiratione, ſomnóque & uigilandi labore, poſt differendum erit*. Habent *enim hæc quoque dubitationem. Sed nunc quid ſit quod faciat, ut animantes ingrediantur, & moueantur loco, uidendũ eſt*. Ac *non eſſe partem eam, cuius opus in alendo eſt, hinc perſpici licet, quòd ſemper alicuius cauſa hic motus adhibetur, & uel cum uiſione, uel cum cupiditate coniunctus eſt: nihil enim quod non appetit, aut fugit, mouetur, niſi uis afferatur*. Ea *etiam quæ oriuntur è terra, moueri loco poſſent, haberéntque aliquam partẽ, quæ in hoc ciendo motu inſtrumenti locum obtineret*. Nec *uero pars illa eſt quæ ſenſus eſt particeps, quippe cũ pleræq; ſint animãtes, quæ cũ ſenſum habeãt, fixæ manent ſemper, nec mouẽtur loco*. *Quòd ſi nihil natura ſine cauſa facit, nec in neceſſariis rebus deeſt, niſi in animantibus, quæ debilia ſunt aut imperfecta*

& inchoata: & animantes huius generis perfectæ ſunt ſuis partibus omnibus, nec debilia & manca, idque ex eo intelligi poteſt, quòd procreandi uim habent, ad ſtatúmque & ſenectutem ueniunt, certe partes etiam ingreſſus proprias habeāt neceſſe eſt. Neque uero ea etiam pars, quæ eſt rationis & conſilij, nec mens ipſa motum illum affert. Ea enim cuius omne opus & munus in cognoſcendo eſt, nihil quod ſit agendum, intelligit: nec quicquam de eo quod fugiendum eſt, expetendúmque præſcribit, cum motus ſemper ſit fugientis quid, aut expetentis. Nec uero cum aliquid tale conſiderat, tum id fugiendum aut expetendum eſſe præſcribit: ueluti ſæpe aliquid iucundum aut terribile eſſe reputat, ſed declinari oportere non iubet, cor autem commouetur: ſi uero iucundum ſit, alia pars quædam. Præterea ſi mens præſcribat, ratióque iubeat aliquid fugiendum eſſe aut expetendum, non ſemper mouetur, ſed cupiditate ducitur ad agendum, ut ſolent impotentes. Quinetiam illud animaduertimus, eum qui medicina præditus ſit, non ſemper curare, quòd in altero quodam ſitum ſit, ut ex arte faciat, non in arte ipſa. Sed ne appetitus quidem in hoc motu dominatur, præſertim cum continentes cupiditatibus incitati & inflammati, non ea faciant quorum cupiditate ducantur, ſed menti ratio-

Cap. 10. *níque obtemperant. Duo autem hæc aut appetitus, aut mens, motum afferre uidentur, ſi quis uiſionem ut intelligentiam quandam ſtatuat. Plerumque enim contempta aut prætermiſſa eorum quæ agenda ſunt, cognitione, uiſis ad agendum impellimur. Et in aliis animantibus nec intelligentia ineſt, nec ratio, ſed ſola uiſio.*

Hæc

Hæc igitur duo mens & appetitus cauſa ſunt, cur animantes loco moueantur: ſed mentem eam intelligimus, quæ alicuius rei gratia ratiocinatur, & in rerum actione uerſatur, quæ eadem ab ea cuius omne opus in contemplando eſt, eo fine quem ſibi habet propoſitum, differt. Atque etiam finem ſibi propoſitum habet omnis appetitus. Cuius enim eſt appetitio, ab eo agendi principium ducit mens ea, quæ in actione cernitur. Vltimum autem agendi principium eſt. Quocirca recte hæc duo appetitus & mens, quæ in actione uerſatur, mouere loco uidentur. Nam cum ea pars in qua ineſt appetitus, moueat & impellat, mens etiã ob eam cauſam mouet, quòd ea pars in qua appetitus uerſatur, ei det cauſam & principium mouendi. Viſa autem cum mouent, non mouent ſine appetitu. Quod ergo appetitum mouet, id unum quippiam eſt quod primo impellit. Si enim hæc duo mens & appetitus moueant, profecto communi quodam genere moueant. Nunc uero mens ipſa nec ſine appetitu mouere uidetur: uoluntas enim quidam eſt appetitus, & cum ratione duce mouetur & pellitur, motus tum ille uoluntarius eſt. Appetitus autem cum mouet, non in eo rationem ducem ſequitur: cupiditas enim appetitus eſt quidam. Ac mens quidem omnis recta eſt: appetitio autem ac uiſio tum recta eſt, tum nõ recta. Itaque id mouet ſemper, quod appetendum eſt, idque ipſum uel bonum eſt, uel quod bonum uidetur: nec omne bonum, ſed quod agendum eſt. Agendum porro bonum eſt id quod ſecus etiam cadere poteſt. Illud ergo perſpicuum eſt, eam uim animi quæ appetitus dicitur, mouere. Eorum autem ſententia, qui ani-

mum in partes tribuunt, ſi eum per facultates diuidant, permultæ erunt: ut alendi, ſentiendi, appetendi, intelligendi, & deliberandi. plus enim inter has intereſt, quàm inter eam partem in qua inſunt cupiditates, & eam in qua irarum exiſtit ardor. Quoniam autem appetitiones inter ſe contrariæ ſunt, quod tum denique accidit, cum ratio & cupiditas diſcrepant, in iis quæ ſenſum temporis habent, cum mens propter futurum tempus præſcribit obſiſtendũ eſſe, contra cupiditas præſentem uoluptatem conſectatur. præſens enim uoluptas, tum plane uoluptas, tum plane atque omnino bonum uidetur, propterea quòd futuri ratio minime ab ea habeatur: profecto genere quidem unum eſt quod mouet, cuiuſmodi eſt ea pars in qua appetitus inſunt, quatenus talis eſt: quod autem ſub appetitum cadit, id eſt, unde primum mouendi & agendi principium proficiſcitur, quoniam cum menti aut uiſioni ſpecies eius obiecta eſt, mouet nec mouetur: numero autem plura ſunt, quæ motum afferũt. Quoniámque tria ſunt quorum unũ eſt quod mouet, alterum id quo illud in mouendo utitur, tertium id quod mouetur: quoniámque id quod mouet duplex eſt, quorum unum immobile eſt, alterum mouet & mouetur, bonum quidem quod agendum eſt, immobile permanet, pars autem animi in qua inſunt appetitus, partim mouet, partim mouetur. quod enim expetit, qua ex parte expetit mouetur, & appetitio quidam motus eſt: animal autem eſt id quod mouetur, id autem quo tanquã inſtrumẽto utitur appetitus, corporeæ iam naturæ eſt tribuendum. Itaque hoc ipſum in iis actionibus quæ corporis & animi communes ſunt, conſiderandum eſt. Nunc

uero

uero ut ſummatim dicam, id quod tanquam inſtrumentum mouet, ibi eſſe debet, ubi & principium & finis idem eſt: ut in cardine in quo conuexa quadam pars eſt, altera concaua, quarum una finis eſt, altera principium. Itaque *altera quieſcit, altera mouetur, quæ cum ratione & cogitatione differant, tamen re ac magnitudine ſeparari nequeunt.* Omnia *enim pulſu & tractu agitantur.* Quocirca *quemadmodum in circulo, ſic hic manere aliquid, & inde motus incipere debet.* Animal *igitur, ut dictum eſt, eo ipſo plane ſe commouet quod appetit. appetit autem nõ ſine uiſione: uiſio porro omnis, uel rationis eſt, uel ſenſus particeps, cuius quidem cætera etiam animantes ſunt participes. Sed de imperfectis beſtiis, in quibus tangẽdi ſenſus tantum reperitur, quid ſit quod eas impellat, uidendum eſt, utrum in iis uiſio & cupiditas ineſſe nécne poſſit.* Nam *cum in eis dolorem & uoluptatem ineſſe conſtet, profecto, ſi hæc ipſa inſunt, cupiditas etiam inſit neceſſe eſt.* Viſio *uero quonammodo etiam inerit?* An *quemadmodum etiam incerto motu agitantur, ſic in eis hæc inſunt ipſa quidem, ſed incerto quodam modo.* Ac *uiſio quidem quæ ſenſum attingit, in aliis etiam animalibus, ut dixi, reperitur.* Ea *autem quæ conſilij eſt, in iis quæ ratione utũtur.* Vtrum *enim hoc an illud faciat iudicare rationis & conſilij iam munus & officium eſt, atque id neceſſe eſt, uno dimetiatur, quãdoquidem maius ita perſequitur, ut ex una uiſione plures efficere poſſit.* Ex *quo euenit, ut opinionem habere multa non uideantur, propterea quòd eam uiſionem non habeãt, quæ ratiocinatione comparatur, cum hæc illam gignat.* Itaq; *in cupiditate nullus con-* Cap. 11.

ſilio locus eſt: quæ interdum uincit, impellitque uoluntatem, nonnunquam uero contra cupiditatem repellit ut globus globum, ſic cupiditatem cupiditas, cum animi impotentia dominatur. Natura autem ſemper ſuperior præeſt & imperat, itáque mouet, ut tribus iam motibus agitetur. Pars autem animi, in qua ars ineſt & ſcientia, non mouet, ſed ſtat immobilis. Quoniam autẽ opinio & oratio alia de toto genere eſt, alia in rebus ſingulis uerſatur, quarum hac ſentimus hunc uel illum hoc facere oportere, alia hoc eſſe tale quippiam, & me talem eſſe, profecto hac iam opinio & ſententia mouet & impellit, non ea quæ in toto genere uerſatur, aut certe utraque, ſed generalis quie-
Cap.12. *ta magis, alia nõ. Ac animum quidem eum cuius omne opus in alendo eſt, omne id quod uiuit habeat neceſſe eſt, ídque à primo ortu ad extremum. Nam cum neceſſe ſit id quod procreatum eſt, progreſſum, ſtatum, ſenectutémque habere, quæ ſine cibo exiſtere nullo modo poſſunt, profecto inſit neceſſe eſt animus qui alat, in iis quæ naſcantur & intereant. At uero ſenſum nõ neceſſe eſt ineſſe in iis omnibus, quæ uita ſuſtinentur. Nam neque ea quorum corpus eſt ſimplex, tactum habere poſſunt, neque ſine hoc ullum animal exiſtere, neque uero ea omnia, quæ ſpecies materiæ expertes non recipiunt. Animal autem ſenſu præditũ eſſe debet: ſi quidem natura nihil fruſtra facit. Ad finem enim quæ natura conſtant, referuntur omnia, aut certe fortuitæ quædam declinationes ſunt ab iis quæ certi cuiuſdam finis cauſa fiebant. Omnis igitur natura gradiens, ſi ſenſus eſt expers, intereat neceſſe eſt, nec unquam ad ultimũ peruenire poterit, quod naturæ munus eſt. Quo enim pa-*

cto

ſto aletur? Nam ijs quæ permanent, nec mouētur loco, ibi adeſt alimentum, ubi fixa adhæreſcunt. Nec uero fieri poteſt, ut ſit corpus, quod animo, mentéque quæ dijudicandi uim habeat, ſit præditum, nec ſenſum habeat, dummodo non ſit è genere eorum quæ manent, idémque procreatum ſit, quanquam ne ſi procreatum quidem non ſit. cur enim nō habebit? Aut enim animo id melius eſt, aut copori quorum neutrum uerū eſt. Nam nec animus melius propterea intelligere poteſt, nec corpus ullo modo melius ex eo habiturum eſt. Ex quo illud efficitur, nullum corpus, quod locum de loco mutet, animo ſine ſenſu eſſe præditum. Atqui ſi ſenſum habeat, neceſſe erit illud corpus aut ſimplex, aut concretum eſſe. Simplex autem eſſe non poteſt. Non enim tactum habebit, quem habere oportet. Quod ex eo ſciri poteſt, quia cum animal corpus ſit animo præditū, & corpus omne ſub tactum cadat, quod autem ſub tactum cadit, id tactu ipſo ſenſum moueat: profecto corpus animalis tangendi ſenſum habeat neceſſe eſt, ut ſaluum poßit permanere. Nam alij ſenſus alijs interiectis rebus efficiuntur, ut odoratus, aſpectus, auditus. id uero quod contingitur, niſi ſenſum habeat, alia declinare, alia ſequi & approbare non poterit. Cui ſi locus ſit, ſaluum eſſe animal nullo modo poteſt. Itaque guſtatus quaſi tactus eſt quidam. Eſt enim cibi, cibus autem corpus eſt quod ſub tactum cadit. præſertim cum ſonus, color, & odor, nec alant animantes, nec augeant, nec interimant. Ex quo etiam intelligitur, guſtatum tactum quendam eſſe, propterea quòd ſenſus ſit, quo res quæ ſub tactum cadunt, & quæ alunt, internoſcantur. Atque ij quidem ſenſus ani-

mantibus neceſſarij ſunt, idque ex eo perſpici licet, quòd tactus expers animal eſſe nullo modo poteſt. Alij autẽ & utilitatis cauſa: & generi animantium iam non cuiuis, ſed cuidam, ueluti gradienti neceſſario dati ſunt. Vt enim ſaluum eſſe poßit huiuſmodi animal, neceſſe eſt, ut nõ modo tangẽdo, ſed etiam procul res percipiat. Quod ita fiet, ſi per medium quoddã ſentiẽdi uim habeat, hoc ipſo quòd & ipſum mediũ ab eo quod ſenſum mouet, & animal ab illo afficiatur & impellatur. ut enim id quod mouet loco, ad quoddã tempus facit, ut mutetur locus: & quod aliud pellit, facit ut illud ipſum aliud pellat, iſq; motus per medium interiectũ exiſtit, & quod primo pulſat & iactat, pellit, nec pellitur, extremũ uero pellitur, neque pellit: quod autem interiectũ eſt ac medium, tum pellitur, tum pellit. Multa autem eodem modo media ſunt in commutatione, niſi quòd dum in eodem loco manent, commutant. Ac ueluti ſi quis aliquid in cerã immittat, id mouebitur ad eum finẽ, quoad illud tinxerit: lapis uero nulla ex parte, aqua uero lõge latéque, aer uero latißime mouetur, afficitque & afficitur, ſi permaneat, unúſque ſit. Itaque de relatione melior uerioŕque ſententia eſt eorum, qui aſſerunt aera à colore & figura, quandiu continuatur affici, quàm eorum qui aſpectum emiſſum in aliquam rem, poſtea referri confirmant. In re autem læui ac plana continuatur. Itaque rurſum etiam idem aſpectum mouet, non ſecus ac ſi quis ſignum in cera uſque ad finem perducat.

Cap.13. *Fieri autem non poſſe, ut animantium corpus ſimplex, ut igneum, uel animale ſit, hinc ſciri poteſt, quòd ſublato tactu nullum alium ſenſum habere poſſunt. corpus enim*

quod

quod tractandi uim habet, omne,ut dixi, animatum eſt. Alia autem loca in quibus ſenſus ſedes eſt, terræ expertia eſſe poßunt, & omnia eo ipſo quòd per aliud ſenſu percipiant, ſenſu afficiuntur, & per ea quæ interiecta ſunt, cum tactus eo ipſo ſit,quòd ea tractet,ex eóque nomẽ hoc habet. Atqui etiam illa ſane tangendo ſentiunt, uerum id aliorum corporum,interuentu accidit,hic ſolus per ſe illud facere uidetur. Ex quibus efficitur, corpus animãtium ex illis quidem elementis conſtare non poſſe. Nec uero è terra conſtare poteſt. Omnium enim rerum quæ tactum mo uent,tactus eſt quaſi medium quoddam: in eúmque ſenſum non ſolum omnes terræ differẽtiæ cadere poſſunt,uerum etiam calida & frigida cæteráq; omnia, quæ tactui ſubijciuntur,ob eám que cauſam oſsibus,capillis, aliiſque partibus eiuſdẽ generis nullum ſenſum percipimus, quòd terræ naturam imitentur. Et ea omnia quæ terra gignit, nullum ſenſum habẽt: propterea quòd terreæ naturæ ſint. porro autem ſublato tactu, nullum alium ſenſum habere poſſunt: inſtrumentum autem huius ſenſus,nec terræ,nec alius elementi naturam imitatur. Ex his perſpicuum eſt, neceſſe eſſe animãtia quæ hoc uno ſenſu careant,interire. Neque enim in ulla natura quæ non ſit animal,hic ſenſus eſſe poteſt, neque aliquid quod ſit animal, ullum alium niſi hũc neceſſario habere debet. Ob eámque cauſam alia quæ ſenſui ſubijciuntur, ut color,ut ſonus,ut odor,cũ maiorem quandam uim habent, non animantia, ſed. ſenſus tantum inſtrumẽta labefactant & interimunt, niſi forte per aliud,ueluti ſi unà cũ ſono impulſus aliquis uehemens oriatur: & à rebus quæ cernuntur, atque ab odore alia

quædã corpora mouentur, quæ ipſa tactu ſuo interimũt: & ſuccus eo ipſo interimit, quòd unà uim contingendi habet. At uero eorum quæ ſub tactum cadunt, ut caloris, frigoris, & duritiei, maior quædam uis animantia de medio tollit. Nam cum omnium eorum quæ ſenſus mouẽtia ſunt, nimia quædam uis ac præſtantia ſenſum labefactet, fit, ut ea etiam quæ ſub tactum cadunt, tactum deteriorem faciant. Cúmque hoc ſenſu uita definita ſit, propterea quòd ut demonſtratum eſt, fieri non poßit, ut eo ſublato animal in uita maneat, fit, ut rerum quæ tactui ſubijciuntur, uis quædam maior, non ſolum eius ſedem, ſed etiam animantia ipſa interimat: propterea quòd neceſſe ſit animalia hũc unum habere. Cæteros autem ſenſus animantibus natura dedit, non ut eſſent omnino quemadmodum dixi, ſed ut melius eſſent: ueluti aſpectum, ut cernãt, quia in aere & aqua degunt, omninóque in re perlucida: guſtatũ ut uoluptatem & dolorem in cibo ſentiant, expetant, atque ad eum ueniant: auditum, ut aliquid ſibi ipſa ſignificent: linguam denique, ut alteri ſenſa animi aperiant.

FINIS.